

Смиља Јовић,

УДК 902.2:726.54"653"(497.11)

Археолог, Народни музеј у Лесковцу

Јулијана Пешић,

Археолог, Народни музеј у Лесковцу

Тони Чершков

Археолог, Завод за заштиту

споменика културе у Нишу

СРЕДЊОВЕКОВНА НЕКРОПОЛА У СЕЛУ ГАЗДАРУ

Апстракт: У раду се презентују резултати заштитних археолошких ископавања локалитета Црква Св. Пантелејмона (у литератури познат као Црква Св. Петке) у селу Газдару, у општини Медвеђа. Прва ископавања спроведена су 2002. године, након нивелисања терена за изградњу нове цркве. Тада су откривени гробови са скелетно сахрањеним покојницима и темељи старије цркве. Радови на изградњи цркве су заустављени, а у сарадњи Завода за заштиту споменика културе из Ниша и Народног музеја Лесковац извршена су заштитна археолошка ископавања. Истражен је део некрополе са 81 гробом, у два хоризонта сахрањивања (старији - 12-13. век; млађи - 14-15. век.), као и темељи цркве из 15. века. Недостатак средстава условио је прекид истраживања, а нова црква тада није подигнута. Иницијатива за изградњу цркве обновљена је 2017. године. Према новим условима Завода за заштиту споменика културе из Ниша, заштитна археолошка ископавања спроведена су само на површини предвиђеној за изградњу нове цркве. Ископавањима, која је спровео Народни музеј из Лесковца 2018. године, откривено је још 39 гробова. У гробу 91/1 откривен је новац Андроника I (1183-1185), а у гробовима 91/2 и 98 бронзани накит који овај хоризонт сахрањивања опредељују у период 12-13. века.

Кључне речи: Јабланички регион, Медвеђа, Газдаре, рудник Леце, археолошка ископавања, средњи век, гробље, накит, новац.

УВОД

Археолошки локалитет Црква Св. Пантелејмона (у литератури познат као Црква Св. Петке) у Газдару налази се на крају благог узвишења, на раскрсници путева - једног који води ка селу Леце и другог ка засеку Голема Река. Локалитет је идентификован и евидентиран током рекогносцирања 1978. године.¹ На овом простору налазила се савремена

¹ У оквиру Пројекта за систематско рекогносцирањем лесковачког краја које су спровеле С. Ерцеговић-Павловић и Д. Костић.

БѢ ННѢ ѠТЦА И СИНА
И С'ВЕ)ТОГА Д(ОУ)ХА М(ЕСЕ)ЦА
ЕТЕ(М)ВРА ПРЕСТА-
[В]Н СЕ Д[. . . .]НЬ ПР-
[Е]СТАВН СЕ РАБА Б-
[ОЖИ]Ѣ МАРИН[А]
[А]М[НЬ]

Слика 1, Споменик Марини

ТЕКСТ НАТПИСА
+ ПРѢСТАВЛН+
Н'НЕ Р(А)Б(А)+
Д'ІДКА + РАДН-
ВОЊА · РАТКОВА
БРАТЬ · ПОПА · ЛУКЕ
НЖЕ П'ІСДНО · НС-
[НА]А ВРЬХ · ЦРКВІ
[Х] ХРХСѠВ(О)ЛН

Слика 2, Споменик дијаку Радивоју

црква, подигнута средином 20. века, која је била саграђена од надгробних споменика и других архитектонских делова,² узетих од остатака старијих грађевина које су се налазиле у близини. Као часна трпеза служио је јонски импост капител из неке позноантичке грађевине. У северни зид цркве био је уграђен надгробни споменик са ћириличним натписом, посвећен извесној Марини.³

Такође, у Народном музеју у Лесковцу, чува се надгробни камени споменик из Газдара са ћириличним натписом посвећен дијаку Радивоју Раткову.⁴

Натпис на овом споменику открива да је брат дијака Радивоја, поп Лука, подигао нову, или обновио стару цркву. Оба споменика се датују у другу половину 15. и почетак 16. века.

Због ових епиграфских и археолошких налаза, претпостављено је да се на овом простору налазила позноантичка или средњовековна грађевина. Да би се дефинисао карактер овог локалитета, 1978. године су извршена и кратка сондажна

² Горњи део аре са волутама, део стуба и венац.

³ Споменик је био уграђен у северни зид савремене цркве. То је камена плоча од сивог пешчара са ћириличним натписом. Димензије плоче: дуж. 90 цм; шир. 30 цм. Према облику слова датује се у другу половину 15. века. Публиковано: С. Ерцеговић-Павловић, Д. Костић, Теренска истраживања лесковачког подручја II, Старице н.с. XXX, Београд, 132.

⁴ Споменик је исклесан од пешчара, тамносиве боје, димензија: дуж. 110 цм; ширине од 40 до 42 цм и дебљине 25 цм. На десној страни, т.ј. у горњем и доњем десном углу је косо истесан. Натпис је исклесан у осам редова и говори о смрти дијака Радивоја Раткова, брата попа Луке, који је подигао (или обновио) цркву у Газдару. Споменик је откривен у Газдару али је непознато место налаза. Према облику слова, датује се у период с краја 15. и прву половину 16. века. Публиковано: Г. Томовић, Надгробни натписи из околине Лесковца, *Лесковачки зборник*, XXV, Лесковац, 457-463; С. Ерцеговић-Павловић, Д. Костић, *Археолошки споменици и налазишта лесковачког краја*, Београд, 57.

ископавања. У сонди, која је постављена југозападно од савремене цркве, откривен је југозападни угао старије грађевине, зидане од притесаног камена у сухозиду. Откривена су, такође, и два гроба са скелетно сахрањеним покојницима. Проспекцијом терена утврђено је да се некропола пружа ка врху узвишења, јер се у профилу западне стране узвишења (оштећене просецањем пута), уочавају делови скелета. Након тога су остаци цркве и некрополе која се простирала око ње, евидентирани под називом Црква Свете Петке и опредељени су у период 14-15. века.⁵

Када су 2002. године, након нивелисања терена за изградњу нове цркве, откривени скелети покојника и темељи грађевине у сухозиду, радови на изградњи нове цркве су одмах заустављени. Новооткривени гробови су оријентисани у правцу запад–исток и били су покривени каменим плочама, грубо обрађене површине. Осим скелета, тада је откривен и археолошки материјал – фрагменти керамике средњовековног обележја, уломак стаклене посуде, бронзана дугмад и фрагментовани бронзани крст. Завод за заштиту споменика из Ниша припремио је пројекат за заштитна археолошка ископавања на површини предвиђеној за изградњу нове, као и за разградњу савремене цркве. Планирано је да се истражи површина у габариту нове цркве, величине 24x24 m. Током ископавања, спроведених те године, био је истражен већи део планиране површине, западно и јужно од савремене цркве у квадратима А 5 и 6, В 4- 6, V 4-6 и G 4-6. Тада је откривен и истражен 81 гроб, као и део темеља цркве из 15. века.⁶ Међутим, због недостатка средстава та истраживања су обустављена, а темељи нове цркве нису постављени.

Иницијатива за изградњу нове цркве обновљена је 2017. године. Због ограничених средстава, као и због одлуке мештана да одустану од изградње велике цркве, припремљен је нови пројекат. Предвиђено је да заштитна археолошка ископавања спроводи Народни музеј из Лесковца на површини габарита нове (мање) цркве, и то у две фазе. Прва фаза реализована је од 7. до 12. децембра 2017. године и обухватала је разградњу савремене цркве,⁷

⁵ Ерцеговић-Павловић Ђ, Костић 1980, 132-133; Ерцеговић-Павловић, Костић 1988, 57, кат. 60. Мештани су 2002. године започели изградњу нове цркве, али су је посветили Св. Пантелејмону.

⁶ Ископавања су спроведена у периоду од јуна до септембра. Народни музеј у Лесковцу придружио се истраживањима августа 2002. године. Руководилац истраживања био је Вујадин. Иванишевић из Археолошког института у Београду; руководилац радова на терену Тони Чершков из Завода за заштиту споменика културе у Нишу. Радове на терену су изводили Смиља Јовић, из Народног музеја у Лесковцу и Виктор Аћимовић, самостални археолог. Техничку документацију реализовали су Весна Павловић и Петар Теодорски.

⁷ Мештани села Газдара су се, по препоруци Завода за заштиту споменика културе из Ниша, одлучили за изградњу нове (веће) цркве, а не за обнову старе, јер је ова била изграђена у сухозиду (од сполија) и није било технички изводљиво да се на тој основи подижу масивни зидови нове цркве.

уз археолошки надзор – будући да је подигнута од сполија (надгробне плоче са средњовековне некрополе око цркве и архитектонски делови античке грађевине која се налазила у близини). Међу сполијама је био надгробни споменик посвећен Марини. Током разградње откривен је још један споменик са ћириличним натписом, два споменика са уклесаним крстовима и фрагментована посуда за богојављанску водицу. Разградњом цркве припремљен је терен за ископавања, која би – по свом окончању – омогућила несметану изградњу нове цркве.

Током друге фазе Пројекта спроведена су археолошка ископавања само на површини предвиђеној за изградњу нове цркве, у периоду од 23. априла до 4. маја 2018. године.⁸ Отворена је сонда величине 12,8 x 7,7 m са квадратном мрежом.⁹ У квадратима Ц и Д 3 у 2. о.с. документован је део темеља старије цркве из 15. века.

Откривено је 39 гробова, од тога 15 дислоцираних и у веома дерутном стању. Сви покојници су били слободно укупани у здравицу. Већина скелета, оријентисаних у правцу запад–исток, била је у дерутном стању. У гробу 91, као део личног накита, откривено је осам тордираних наруквица и четири прстена од бронзе. Такође, откривена је наушница у облику алке са кружном малом јагодом од сребра, бронзана тракаста наруквица, неколико бронзаних дугмади, фрагменти глеђосане зделе и лонца са орнаментом валовнице. У гробу 100 откривен је аспрон трахеј билон Андроника I (1183-1185). Новац и бронзани накит овај хоризонт сахрањивања опредељују – као најстарији – у 12. и 13. век. Поред откривања најстаријег хоризонта сахрањивања, ова ископавања разрешила су и један аспект историје и хронологије овога локалитета. Наиме, испод остатака основе јужног зида цркве из 14-15. века, налазио се скелет из гроба 89. Такође, велики број дислоцираних гробова и костију, те присуство гарежи, малтера и камена, упућује на закључак да је на овом најстаријем културном хоризонту сахрањивања – током 15. века – била подигнута црква око које се потом ширила истовремена некропола.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Атар села Газдаре је на западном ободу Лесковачке котлине, који припада сливу горњег тока реке Јабланице. Само село налази се у проширеној, полуотвореној и ка југу благо нагнутој долини Газдарске реке, која је

⁸ Руководилац истраживања Смиља Јовић, виши кустос Народног музеја у Лесковцу. Радове на терену су изводиле Смиља Јовић и Јулијана Пешић из Народног музеја у Лесковцу. Техничку документацију реализовала је Санела Станковић, архитекта. Консултант је био Тони Чершков из Завода за заштиту споменика културе у Нишу.

⁹ Квадрати димензије 2x2 м, обележени су словима абецеде од А до Е у правцу запад-исток и бројевима од 1 до 4 у правцу север-југ. У зависности од пада терена, откопана су од 2 до 6 о.с. у земљи компактне структуре.

са југоистока оивичена реком Јабланицом, са севера и истока окружена обронцима планина Радан и Петрова гора, док се са северозапада ка њој спуштају побрђа Мајдан планине. До села се долази регионалним путем који води од Лесковца, преко Лебана и Медвеђе, до Приштине. Тридесетак километара југозападно од Лесковца, а три километра пре Медвеђе (код махале Негосавље) одваја се удесно локални пут који води до села Газдара (3 km), одн. Леца (8 km), и даље ка селима Доњи и Горњи Гајтан. Село се простире у долинама две мање реке – „Големе“ – Газдарске и „Мале“ – Лецке реке, а тако се називају и савремене махале села. Припада општини Медвеђа.

Сл. 3. Положај села Газдара

Будући да се село налази у близини рудника Леце и његових погона за прераду руде, житељи села су, поред рада у руднику и на флотацији, имали услова и за друге видове привређивања: плодну земљу (у долинама река) – за земљорадњу; благе падине са ливадама – за сточарство; шуме – за дрво, лов и шумске плодове итд.

ИСТОРИЈАТ ИСТРАЖИВАЊА

Први подаци о старинама у Горњој Јабланици и области Леца и Газдара забележени су крајем 19. века, у делима истраживача друштвено-економских и антропогеографских прилика у новоослобођеним крајевима од Турака: У делу Краљевина Србија М. Милићевић помиње велики број порушених цркава у долини реке Медвеђе.¹⁰ Мита Ракић је, обилазећи села у новоослобођеним крајевима, посетио и долину реке Гајтан (данас се назива Газдарска река). Дивећи се пределима у долини ове реке описује и порушену цркву - данас, вероватно, локалитет Црквина на имању Ранђеловића.¹¹

¹⁰ Милићевић 1884, 361.

¹¹ Ракић 1987, 65-66.

Први подаци о археолошким локалитетима у области Горње Јабланице прикупљени су током рекогносцирања овог терена од стране Милутина и Драге Гарашанин, и то у периоду од 1949. до 1959. године.¹² У склопу тих истраживања спроведена су и прва археолошка ископавања праисторијских тумула у Медвеђи.¹³ Резултати рекогносцирања праисторијских локалитета у лесковачком крају публиковани су 1958. године.¹⁴

Епиграфски споменици посвећени Херкулу, Либеру и Омфали (откривени у Лецу, Газдару и Пустом Шилову, 60-их година прошлог века), пружили су доказе о активности Римљана на експлоатацији руда у данашњем руднику Леце, као и о романизацију ових простора.¹⁵ Податке о старинама забележио је и Н. Илић у монографији о руднику Леце. Посебно су драгоцене казивања првих рудара и мештана о предметима који су случајно пронађени током радова у руднику, на имањима и окућницама.¹⁶

С. Ерцеговић-Павловић и Д. Костић су, у оквиру Пројекта за систематско рекогносцирање лесковачког краја, 70-их година 20. века, поред локалитета из периода праисторије и римског доба, евидентирале и средњовековне локалитете у области горње Јабланице. Први пут је извршена аутопсија бројних средњовековних цркава, које помиње још Милићевић. Убициран је положај, описани остаци грађевина, а на неким локалитетима извршена су и сондажна ископавања, да би се прецизније - културно и хронолошки - определили локалитети.¹⁷ Област Горње Јабланице рекогносцирана је и 1998. године, а резултате је публиковала М. Јоцић у Лесковачком зборнику.¹⁸ Такође, археолошки локалитети у општини Медвеђа били су предмет проспекције у оквиру пројекта Систематско рекогносцирање општина Бујановац, Прешево и Медвеђа 2005-2006. године, који је спровео Завод за заштиту споменика културе из Ниша, 2006. године. Том приликом евидентиран је велики број нових локалитета.¹⁹ Нови, као и већ

¹² Гарашанин, Гарашанин 1951.

¹³ Гарашанин, Гарашанин 1951; Гарашанин, Ивановић 1958; Гарашанин 1959; Гарашанин, 1968, 13.

¹⁴ Гарашанин, Ивановић 1958; Гарашанин, 1968, 13.

¹⁵ Откривене су четири заветне аре посвећене Херкулу – две у Пустом Шилову, по једна у Газдару и Лецу. У Пустом Шилову откривена је заветна плоча посвећена Либеру и лидијској краљици Омфали у Лецу: *Литература*: Петровић 1966: 245. сл. 1; Петровић 1968: 51-57; Петровић 1979: 121, по 109; Ерцеговић-Павловић, Костић 1988: 36, кат. 195/2; Јовић 2002: 34, кат.1; Пилиповић 2011: кат. 10; Stamenković 2013: кат. 189.4, сл. 116. Пешић 2017, 23-49.

¹⁶ Илић, 1965, 1984, нап.7, стр. 13,14.

¹⁷ С. Ерцеговић-Павловић, Д. Костић, 1987.

¹⁸ М. Јоцић, *Резултати рекогносцирања Горње Јабланице*, Лесковачки зборник XXXIX, 1999, 47-60.

¹⁹ Резултати нису публиковани у целини. Један део резултата рекогносцирања општине Медвеђа публикаваали су А. Булатовић и С. Јовић у: С. Стаменковић у *Rimsko nasleđe u Leskovačkoj kotlini*, Beograd, 2013. године. У овом раду, такође ће бити презентовани резултати рекогносцирања у области Газдара.

евидентирани локалитети праисторијског обележја у општини Медвеђа, систематизовани су по периодима и културним групама у монографији Лесковац, културна стратиграфија праисторијских локалитета у лесковачкој регији, коју су А. Булатовић и С. Јовић публиковали 2010. године. Такође, прву синтезу укупних историјских, географских и економских прилика, као и материјалних остатака из периода римске доминације у лесковачком крају, припремила је С. Стаменковић у публикацији Римско наслеђе у Лесковачкој котлини 2013. године. У оквиру ове публикације детаљно су обрађени и археолошки локалитети у општини Медвеђа.²⁰

СТАРИНЕ У ГАЗДАРУ И ОКОЛИНИМ СЕЛИМА

О руднику Леце

Рудник Леце се налази на источном ободу рудничке области која обухвата источни део Копаника, Куршумлију и Велики Јастребац. Обухвата падине Мајдан планине у сливовима Лецке и Газдарске реке и Лапаштице, односно пукотинску зону Расовача, Шут и Језерина. Овде се налазе рудна лежишта злата, сребра, олова и цинка, као и полудрагог камења: аметиста, ахата, јасписа, калцедона и кварца.²¹ Рад, успон рудника и интензитет експлоатације руде условљавали су и густину насељавања у његовој близини. Насеља која се налазе у непосредној близини рудника су: Леце, Газдаре, Дренце, Пусто Шилово и Доњи Гајтан.

Праисторијски локалитети

Евидентирано је неколико локалитета праисторијског карактера, који упућују на претпоставку да је експлоатација руде у руднику Леце започета још у доба енеолита. У самом Лецу је, по казивању мештана, код управне зграде данашњег рудника откривен чекић од бакра,²² док су у профилима рудничког потока, 1948. године, откривени остаци пећи (од печене земље) за топљење руде. У истом профилу откривена је и статуета од печене глине, са „птичјим лицем.“²³ На вишеслојном локалитету Кулине, на коме има остатака утврђења из римског и средњовековног периода, откривени су и фрагменти посуда праисторијског обележја.²⁴ У селу Дренце, на

²⁰ Stamenković 2013.

²¹ Pešut 1976, 6-7.

²² Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 17, кат. 306.

²³ Илић, 1984, 12 напомена 2.

²⁴ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 66, кат. 117; Јоцић 1999, 49,50; Stamenković 2013, 165, kat. 182.1-4.

локалитету Таван (Касамовине, Влаке), евидентирано је насеље из доба неолита, на основу налаза грубе керамике сиве боје, те кремених ножића и камених секира.²⁵ У Газдару је евидентирано стамбено насеље из доба раног енеолита - између Фабрике шприцева и куће Р. Раденковића. Овде су, приликом копања канала, пронађени фрагменти керамике и делови антропоморфних фигурина.²⁶

Римски локалитети

Експлоатација рудног блага у Горњој Мезији имала је велики значај за привреду Римског царства. Први путеви и прва насеља били су условљени управо рударском активношћу. Римљани су експлоатисали и благо рудника Леце, које је у римско доба припадало Јањевском дистрикту, са центром у Улпијани.²⁷ Експлоатисали су самородно злато у површинским деловима на Расовачи, а вероватно и полудраго камење – аметист, опал и ахат.²⁸

О томе сведоче локалитети који се непосредно везују за рударску активност: окна, остаци топионичарских пећи, шљачишта, као и називи за поједине локалитете. Интензивну романизацију ових простора потврђују и остаци насеља,²⁹ утврђења, некропола и сакралних објеката, као и бројни археолошки предмети, док новац и епиграфски споменици прецизно одређују њен почетак у прву половину 2. века.³⁰

На локалитету Расовача налазе се остаци рударских окана и још увек је очуван Римски цирк трапезоидног облика.³¹ У селу Дренце на локалитету Мујовића долина, у близини мајданског потока, откривена је јама са запеченим ивицама, можда силос или пећ?³² Према казивању рудара, током радова у руднику наилазили су на „римске“ поткопе у којима су се налазили остаци греда, канала и корита. На имању Петровића у Лецу, пронађена је рударска алатка са натписом BENENATVS.³³ Помињу се и налази српова,

²⁵ У Народном музеју у Лесковцу чува се камено оруђе и посуда од сиво печене земље: Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 14, кат. 47.

²⁶ Булатовић, Јовић 2010, 152.

²⁷ В. Петровић 2007, 16; Стаменковић 2009, 232.

²⁸ Pešut 1976, 33.

²⁹ У области рудника Леце основано је једно од првих римских насеља у лесковачком крају

³⁰ Пешић 2018. 25-26.

³¹ Pešut 1976, 33; Stamenković 2013, 166, kat. 184.1.

³² Јама је пречника 2,5 м, дубине 0,50 м: Јоцић 1999, 53; Stamenković 2013, 162, kat. 171.

³³ Алатка се чува у Народном музеју у Лесковцу, изложена је у Сталној музејској поставци.

косира, мотика, будака, раоника, копаља и жрвњева, као и другог алата који је коришћен за ископавање и прераду руде.³⁴

На локалитету Кулине у Лецу видљиви су остаци утврђења неправилног облика, димензија 80x45м.³⁵ Утврђења су евидентирана у и Дренцу, на локалитету Брајшор,³⁶ као и у Горњем Гајтану, на локалитету Соколов вис.³⁷

Постојање насеља се може са сигурношћу потврдити (мада не и прецизно убицирати) захваљујући заветној плочи посвећеној Либеру, која је откривена у Пустом Шилову, на локалитету Црква Св. Прокопија. На плочи се помињу Flavii - отац и син, који као старешине села (vicusa), упућују завет Либеру, богу плодности и вегетације, заштитнику винограда и виноградара.³⁸

Четири заветне аре посвећене Херкулу – две у Пустом Шилову, једна у Лецу и једна у Газдару, као и једна посвећена лидијској краљици Омфали, сведоче о постојању светилишта посвећених овом римском богу који је поштован као војничко божанство, али и као заштитник рудника и рудара.³⁹

Код управне зграде рудника Леце откривена су три пехара од керамике и четири перле од стаклене пасте, које се сада чувају у Народном музеју у Лесковцу. Према усменом казивању, ови предмети потичу из једног растуреног гроба.⁴⁰

³⁴ Кондић, Поповић, 1977, 175; Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 41, кат. 39) Јоцић 1999, 50; Stamenković 2013, 165, kat. 182.1-4. Приликом чишћења римских поткопа, рудари су наилазили на гвоздене алатке и угљенисане греде, два угљенисана дрвена корита и канал којим је довођена вода. Коришћени су за испирање руде и издвајање племенитих метала. Одливци олова откривени су на више места, између осталих и на локалитету Вртоп у Дренцу. Према казивању Стевана Н. Петровића, рудара од 1904, у старој шахти, у близини данашње управе рудника, на дубини од 8 м откривене су две угљенисане греде деб. 25-30 цм. Детаљније Н. Илић у *Нашој речи* бр. 6,7 8 1965.

³⁵ Од римских налаза пронађени су фрагменти посуда; оружје; новац од злата, сребра и бакра, као и делови посуда и остаци пећи за топљење руде. Део тих налаза чува се у школи у Лецу у археолошкој збирци: Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 66, кат. 117 Јоцић 1999, 49,50; Stamenković 2013, 165, kat. 182.1-4.

³⁶ Јоцић 1999, 53; Stamenković 2013, 162, kat. 170.

³⁷ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 39, кат. 79.

³⁸ Петровић 1966: 245. сл. 1; Петровић 1968: 51-57; Петровић 1979: 121, по 109; Ерцеговић-Павловић, Костић 1988: 36, кат. 195/2; Јовић 2002: 34, кат.1; Пилиповић 2011: кат. 10; Stamenković 2013: kat. 189.4, sl. 116. Пешић 2017, 30-33.

³⁹ У рушевинама средњовековне цркве Св. Прокопија, у Пустом Шилову, где су откривене две аре Херкулу и заветна плоча Либеру, има и других налаза - капител циборијума и два фрагмента оградe амвона (један је у цркви, док се други налази у Народном музеју у Лесковцу, инв. АЗ/580 а) и база ступца. На површини се налазе и фрагмент античке опеке и делови римске грнчарије: Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 36, кат. 195; Јоцић 1999, 53; Stamenković 2013, 168-170, kat. 193.1-7. Пешић 2017, 33-38.

⁴⁰ Предмети се чувају у Античкој збирци Музеја, а инвентарисани су под бројевима АЗ/ 207; 244-246: Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 29, кат. 116; Stamenković 2013, kat. 181.1-9, sl. 101a,b,c,d.

У Нумизматичкој збирци Музеја чува се новац Хадријана (117-138) и Требонијана Гала (251-254),⁴¹ а помињу се и други налази новца.⁴²

У селу Газдару евидентирана су три римска локалитета. На локалитету кућа Цокића откривена је заветна ара посвећена Херкулу.⁴³ На локалитету Црквина, који се налази на улазу у село, приликом орања наилазило се на масивне зидове од опеке и камена.⁴⁴ У цркви Св. Пантелејмона откривен је јонски импост капител, горњи део аре, део стуба и венац који потичу са неког позноримског локалитета у близини – могућег светилишта.⁴⁵

Средњовековни локалитети

Средњовековно рударство у руднику Леце било је скромнијег обима. У руднику још увек постоје ходници и ревири који се везују за средњовековну експлоатацију руда.⁴⁶ Од локалитета средњовековног обележја највише су евидентирани остаци цркава са некрополама. Све те цркве су једноставне, једнобродне грађевине са припратом и апсидом. Зидане су у сухозиду - од ломљеног и притесаног камена. За изградњу су коришћене и античке опеке, а као сполије узидани су делови архитектонске пластике са античких локалитета. У Лецу су забележене три Црквине; у Пустом Шилову две, од тога једна са некрополом; У селу Доњи Гајтан две Црквине са некрополама; У Газдару три Црквине са остацима цркава и са некрополама, две Црквине без некрополе, једна некропола и једно насеље. Оне су сведоци густе насељености области око рудника Леце - током средњег века.

На вишеслојном локалитету Кулине у Лецу, има и налаза средњовековног обележја. Забележени су налази фрагмената посуда са валовницом.⁴⁷ У подножју локалитета Црквина, на имању Милошевића у Газдару, проналажени су делови грнчарије средњовековног обележја и налази згуре који упућују на постојање средњовековног насеља.⁴⁸ У Лецу, на локалитету Црквина, који се налази у самом селу, откривени су остаци

⁴¹ Инв. НН/1/ 535; НН/1/ 534. Пешић 2018, кат.1; 9.

⁴² Испод улаза у јаму рудника приликом копања темеља за трафо-станицу је 1951. године откривено је 150 комада бакарног новца. Помињу се налази и друге врсте новца: Детаљније Н. Илић, *Наша реч* бр. 6,7 8 1965.

⁴³ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 28, кат. 64) Stamenković 2013, 163, kat. 175.1. Пешић. 2017, 34-35.

⁴⁴ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 39, кат. 65; Stamenković 2013, 162, kat. 173.

⁴⁵ Ерцеговић-Павловић, Костић 1980, 122-123; Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 57, кат. 60; Јоцић 1999, 53,54. Stamenković 2013, 162, kat. 172.1-4.

⁴⁶ Pešut 1976, 33.

⁴⁷ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 66, кат. 117; Јоцић 1999, 49,50; Stamenković 2013, 165, kat. 182.1-4

⁴⁸ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 57, кат. 61; Јоцић 1999, 54.Т. Чершков, овај локалитет наводи и под именом Дрењак: Документација са рекогносцирања 2006.

цркве са припратом и полукружном апсидом.⁴⁹ На локалитету Црквина, у близини окућнице Вучковића, откривена је једнобродна црква малих димензија, са некрополом,⁵⁰ а на локалитету Трап – Стругара остаци цркве зидане од ломљеног камена и блата.⁵¹ У селу Дренце евидентирани су остаци две једнобродне средњовековне цркве. На локалитетима Турско гробље⁵² и Црквина.⁵³ У Пустом Шилову на локалитетима Црквина - Црква Св. Прокопија и Црквиште (Турско гробље) евидентирани су остаци цркава.⁵⁴ У селу Доњи Гајтан на локалитетима Црквина и Турско гробље евидентирани су остаци средњовековних цркава са некрополома.⁵⁵

У Газдару, поред локалитета црква Св. Пантелејмона, на коме је, археолошким ископавањима, откривена црква из 15. века са некрополом од 12. до 15. века, евидентирани су још четири црквине – три цркве са некрополама, а две само са остацима цркава, те по једно насеље и једна некропола. Локалитет Црквина на имању Ивановића, на коме се налазе праисторијско насеље и неодређени антички локалитет. На истом локалитету помиње се и средњовековна црква коју је власник разградио.⁵⁶ На локалитету Црквиште (Турско гробље), евидентирана је средњовековна некропола. Средњовековна црква са некрополом налази се на локалитету Црквина, на имању Ранђеловића, на благом узвишењу. То је добро очувана једнобродна црква са припратом и полукружном апсидом. Зидови су очувани до висине од 5 м. Око цркве се простире некропола са каменим споменицима.⁵⁷ На локалитету Црквина (имање Милошевића), на благом узвишењу, евидентирани су остаци средњовековне цркве са некрополом. У подножју узвишења, откривени су делови грнчарије средњовековног обележја.⁵⁸ На локалитету Црквиште, (Плантиште), који се налази на десној обали Газдарске реке, испод Соколовог камена, откривени су остаци средњовековне цркве.⁵⁹

⁴⁹ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 67, кат. 118. Ара откривена у близини цркве у селу посвећена је Херкулу: Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 30, кат. 36; ара посвећена Омфали: Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 30, кат. 139; Stamenković 2013, kat. 180.1,2, sl. 82,83.

⁵⁰ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 67, кат. 119; Јоцић 1999, 52.

⁵¹ Јоцић 1999, 52-53.

⁵² Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 55, кат. 48.

⁵³ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 56, кат. 49) Јоцић 1999, 53.

⁵⁴ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 77, кат. 196.

⁵⁵ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 56, ка. 81.82.

⁵⁶ Трајковић 1961,12; Јоцић 1999, 54; Stamenković 2013, 162, kat. 174.

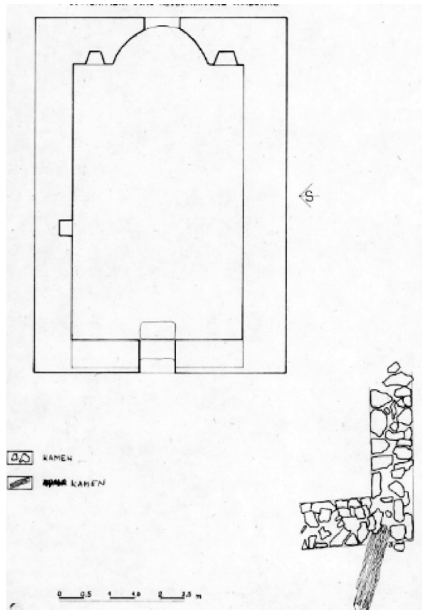
⁵⁷ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 58, кат. 62; Јоцић 1999, 54.

⁵⁸ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 57, кат. 61; Јоцић 1999, 54. Т. Чершков овај локалитет наводи и под именом Дрењак: Документација пројекта *Систематско рекогносцирање општина Бујановац, Прешево и Медвеђа 2005-2006. године*.

⁵⁹ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 60, кат. 63.

ЦРКВА ИЗ 15. ВЕКА

На постојање цркве из 15. века, као што је речено у уводу, најпре је указао натпис са надгробног споменика дијаку Радивоју Раткову, који се чува у Епиграфској збирци Музеја (сл. 2). Иако није познато тачно место његовог налаза, постојање сличних надгробних камених плоча (које су биле узидане у савремену цркву), баш као и једне – са ћириличним натписом – посвећене Марини, сугерише нам да је и он пронађен на овом локалитету. Као што смо напоменули, из натписа се сазнаје да је у Газдару постојала црква коју је подигао (или је обновио) поп Лука, брат овога дијака Радивоја. Иако је то била сеоска црква, у њој је вероватно практикована и преписивачка делатност, јер је овде живео и преминуо један дијак (писар).⁶⁰ Споменик се, према облику слова, датује у период с краја 15. и у прву половину 16. века.

Сл. 4. Темељи цркве из 15. века у односу на савремену цркву (Ерцеговић-Павловић, Костић 1988, 39)

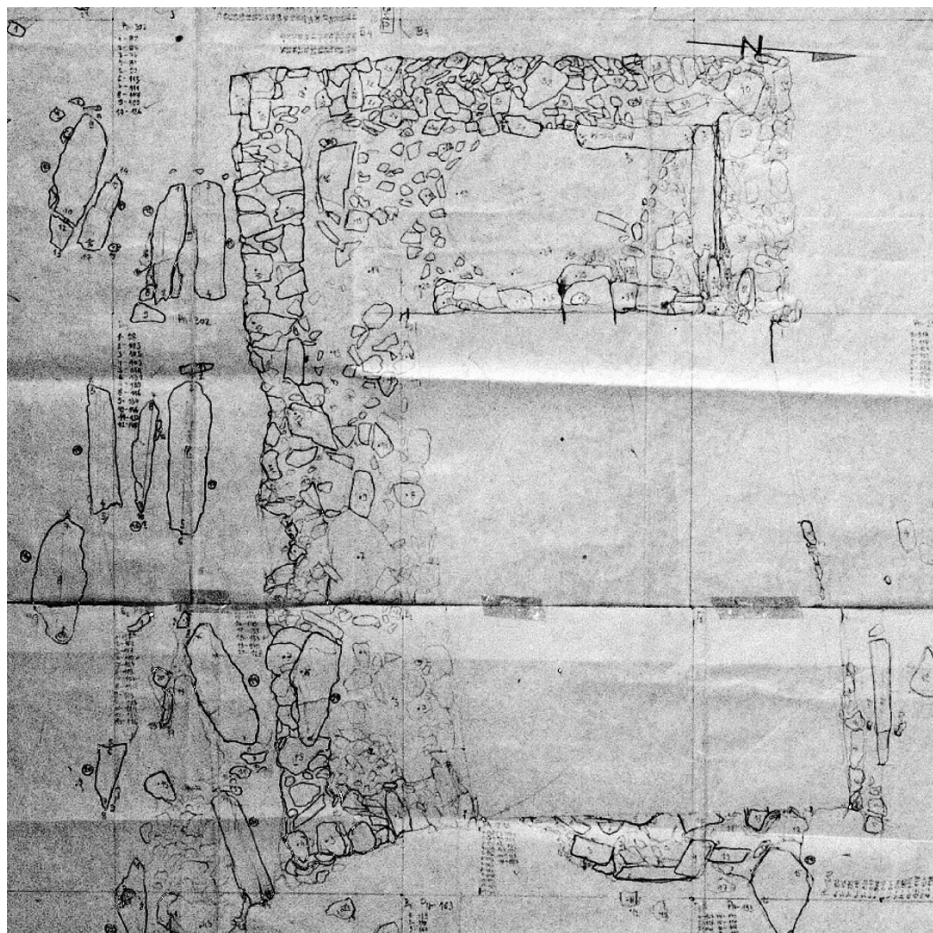
Остаци старије сакралне грађевине откривени су током рекогносцирања 1978. године. Том приликом, у сонди која је отворена у близини савремене цркве, откривен је темељ југозападног угла старије богомоље, грађен одломљеног и притесаног камена у сухозиду. Очувана су била три реда камена у висини од 0,5 м. Дужина јужног зида износила је 3,15 м, западног 1,4 м. Ширина зида била је од 0,73 до 0,89 м. Западни зид је био оштећен надгробном каменом плочом. Како није било могуће хронолошки прецизно дефинисати остатаке темеља цркве у сухозиду, искоришћени су посредни докази – епиграфске карактеристике ћирилских натписа са већ поменутих споменика, који су опредељени у крај 15. и почетак 16. века.⁶¹

Године 2002, након нивелисања земље булдозером због изградње нове цркве, осим гробова и надгробних споменика откривени су и темељи старе цркве, зидани у сухозиду, са припратом и плитком апсидом. Основа старе

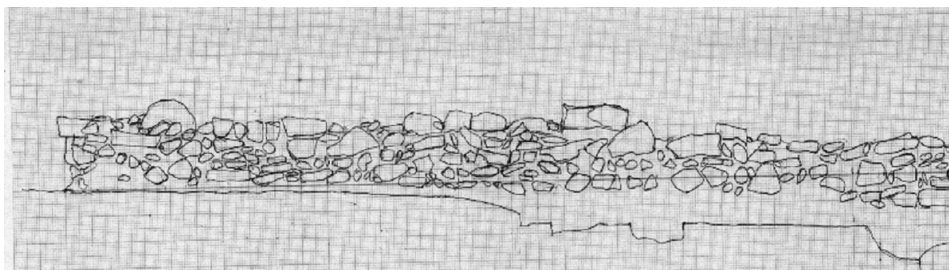
⁶⁰ Томовић 1985, 463.

⁶¹ Ерцеговић-Павловић, Костић 1980, 122-123; Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 57, кат. 60.

цркве је била већих димензија од савремене цркве, која је (по предању) подигнута на њеним темељима. Темељ северног зида очуван је у дужини 11,20 м, западног 7,70 м, јужног 10,65 м и источног 8,10 м. Ширина темеља износила је од 0,80-0,90 м.

Сл. 5. Очувани темељи цркве из 15. века и део истовремене некрополе

Сл. 6. Западни темељни зид цркве из 15. века, унутрашње лице

Сл. 7. Изглед западног зида савремене цркве, са темељима цркве из 15. века

Сл. 8. Изглед јужног зида савремене цркве, са темељима цркве из 15. века

Приликом чишћења зидова уочено је да се испод темеља налазе гробови. Поједини од њих били су покривени надгробним плочама. Због слабе очуваности темељног зида, као и начина градње у сухозиду, зидови нису могли бити сачувани. Зато су – након чишћења и техничког документовања – темељиуклоњени, да би се приступило истраживању гробова.

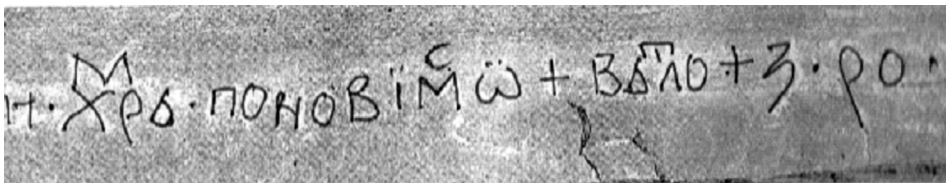
Током ископавања 2018. године у јужном делу сонде, у 2. о. с., откривен је део темеља цркве из 15. века. То је део основе темеља јужног зида, очуван у дужини 1,4 м, ширини 0,80 м. Лице темеља је зидано у сухозиду, од

плочастог камена, док је унутрашњост била попуњена облацима. Постојање гробова старијег хоризонта испод темеља цркве из 15. века констатовано је и током ископавања 2002. године (двојни гробови 55 и 59, код којих су скелети оштећени темељом цркве). Истраживањима 2018. године је то и потврђено. Наиме, скелет из гроба 89, који припада хоризонту сахрањивања датованог у период 12-13. века (на основу новца и бронзаног накита), налазио се испод остатака основе јужног зида цркве из 15. века. Та чињеница, као и велики број дислоцираних костију, упућује на закључак да је ова црква подигнута на старијем хоризонту сахрањивања.

Сл. 9. Гроб 89 испод јужног темеља цркве из 15. века

Чињеница да је западни зид цркве оштећен укопавањем скелета, како је констатовано сондажним ископавањима 1978. године (сл.3), сведочи о томе да је црква страдала још у периоду позногсредњег века (вероватно у пожару, на шта упућују налази гаражи и угљенисаних греда). Некрополасе и у то време користио. Црква је, сасвим извесно, страдала пре 1662. године. Те године је обновљена, о чему сведочи натпис на споменику откривен током разграђивања цркве 2017. године. Споменик је био уграђен у северни зид савремене цркве. То је груба, необрађена камена плоча издуженог облика – греда, димензија 1,95x 0,23x 0,9-0,19 м.

Сл. 10. Натпис на каменој греди у северном зиду цркве

Текст и тумачење натписа: †bratiE 0 slJ[Jte 0 sJi 0 hr(a)mq 0 ponovJ(s) mwE † vq l(y)to † z0ro0

+ Браћо, слушајте, овај храм поновисмо лета 7170 (1662)

Иако је изгледало да је уграђена као сполија, плоча са уклесаним натписом о обнови налазила се, заправо, *in situ*, на шта је указала Гордана Томовић.⁶² Обновљена црква је била мањих димензија од цркве изграђене у 15. веку, о чему сведочи оштећење у темељу западног зида настало накнадним укопавањем гроба. Следом историјских догађаја црква је поново порушена крајем 17. века, након Велике сеобе Срба идосељавања Арнаута у ове крајеве, али је крајем 19. и почетком 20. века обновљена, што је забележено у старијој литератури.⁶³ Последња поправка, о којој говоре мештани, извршена је 50-их година 20. века. Једино је северни зид цркве одолевао зубу времена и рушењима, због места на коме је подигнут. Био је укопан у косину узвишења, те је са спољашње стране низак, док је са унутрашње његова висина иста као код осталих зидова цркве (сл. 10). Управо на овом зиду сачувана је и камена греда са натписом.

Сл. 11. Савремена црква, поглед са источне стране.

Над северним зидом ове цркве подигнута је 2018. године нова црква.

⁶² Текст је прочитала и тумачила др Гордана Томовић, на чему јој се најсрдачније захваљујемо.

⁶³ Ерцеговић-Павловић, Костић 1987, 57, кат. 60; У западном и јужном зиду били су уграђени блокови, правилно тесани од сиге у облику квадра, са цамије, која је срушена након ослобођења од Турака и на том месту је подигнута школа. По казивању мештана, део тих блокова је употребљен како за изградњу школе, тако и за обнову цркве.

КАТАЛОГ ГРОБОВА

На локалитету Црква Св. Пантелејмона у Газдару током сондажних археолошких ископавања 1978. и заштитних 2002. и 2018. године откривена су 122 гроба. Од овог броја антрополошка анализа је извршена на скелетима из 44 гроба, који су откривени током кампање 2018. године. Од тог броја 12 скелета је дечје (два су женског пола, остали непознато), док остали припадају јувенилним и одраслим индивидуама различитих година старости. Што се тиче полне припадности, 12 је непознато, 15 је мушких и 21 женска индивидуа.

1978. година

Гроб 1

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (*adultus*). Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, руке прекрштене на стомаку. Очувана дужина скелета 1,47 м. Изнад главе постављен камен. Са леве стране уочени су трагови угљенисане даске.

Без налаза.

Гроб 2

Слободно укопан дечији скелет. Оријентисан у правцу запад-исток.

Без налаза.

2002. година

Гроб 1

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном дебљом каменом плочом великих димензија. На плочи је урезан крст.

Слободно укопан скелет, оријентисан у правцу запад-исток, без одступања. Гробна рака правоугаоног облика, дужине 1,24 м, ширине 0,46 м. Став опружен на леђима, руке прекрштене на стомаку. Скелет је очуван до колена, бутне кости су исечене; недостаје лева надлактица.

Без налаза.

Гроб 2

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном, дебљом каменом плочом и мањом испод ногу која је, у ствари, надгробна плоча гроба 54. На плочама не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет, оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 2,5° према северу. Гробна рака правоугаоног облика,

дужине 1,90 м, ширине 0,60 м. Став опружен на леђима, руке прекрштене на стомаку. Лобања је доста оштећена, а недостају десна бутна кост и стопало.

Без налаза.

Гроб 3

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, дебљом необрађеном каменом плочом великих димензија и мањом изнад главе.

Слободно укопан скелет, оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 2,5° према северу. Гробна рака овалног облика, дужине 1,92 м, ширине 0,56 м. Са леве стране лобање, као узглавље, постављена су два камена; камен је постављен и изнад карлице, са леве стране.

Став опружен на леђима. Скелет делимично очуван, недостају лобања, десна рука, стопало и део грудног коша. Лева рука положена на карлицу.

Без налаза.

Гроб 4

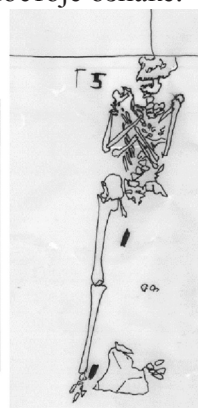
Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном дебљом каменом плочом великих димензија. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет, оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 1° према северу. Став опружен на леђима, лобања нагнута на десну страну, руке прекрштене на карлици. Скелет слабо очуван, недостају десни део карлице, десна нога и део леве ноге; десна страна ребара доста оштећена. Очувана дужина скелета 1,10 м.

Без налаза.

Гроб 5

Гроб је обележен грубом, необрађеном, дебљом каменом плочом у правцу запад-исток и мањом изнад главе. На плочи не постоје ознаке.

Сл. 12. гроб 5

Слободно укопан скелет, оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, лобања окренута на десну страну, руке прекрштене на грудима са шакама на раменима (десна шака, лева недостаје). Скелет слабо очуван, недостаје део леве карлице и лева нога. Очувана дужина скелета 1,84 м. У гробу су уочени трагови горења, угљенисане земље, иструелог дрвета, гвоздени ексер мањих димензија, као и примесе малтера. Све ово упућује да је покојник сахрањен у сандуку. На десној кључној кости уочени су трагови патине, испод су пронађена два бронзана дугмета (1).

1. Два дугмета израђена од бронзог лима, калотасте форме са ушицом која је ливена заједно са горњом полукалотом.

Гроб 6

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет. Будући да гроб није у целости откопан, јер већим делом залази под профил сонде, о оријентацији и положају руку не може се ништа прецизније рећи. Откопани су само екстремитети. Дужина откривеног дела је 0,84 м.

Без налаза.

Гроб 7

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, са три мање, грубе, делимично обрађене тање, уже камене плоче. На плочама не постоје ознаке. Камене плоче су део и гроба 12.

Слободно укопан скелет, оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 5° према северу. Став опружен на леђима, лобања, која је измештена, веома је оштећена. Скелет слабо очуван, недостаје десна рука и део грудног коша, а остатак грудног коша је у веома дерутном стању. Лева рука (недостаје шака) савијена је у лакту и положена на груди. Очувана дужина скелета је 1,74 м без лобање која је измештена. Поред лобање је констатована мала јама са доста гарежи и запеченом земљом која припада гробу 12 јер је његовим укопом оштећен гроб 12.

Без налаза.

Гроб 8

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, делимично обрађеном, дебљом, широком каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 1° према северу. Став опружен на леђима, руке прекрштене на стомаку. Скелет у веома дерутном стању; недостаје десна надлактица. Очувана дужина скелета 1,58 м.

Без налаза.

Гроб 9

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, уском, необрађеном, дебљом каменом плочом, као и усадником изнад главе. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле женске особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 1° према северу. Став опружен на леђима, лобања окренута на десну страну и благо наслоњена на раме, лева рука положена на груди, десна на стомак. Скелет је очуван. Очувана дужина скелета 1,72 м.

Без налаза.

Бутну кост делимично преклапа укоп гроба 10, због чега се претпоставља да су гробови 9 и 10 уствари један – двојни гроб.

Гроб 10

Гроб је оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 4° према северу. Скелет је дечији, у доста дерутном стању, недостаје део карлице, десна нога и део леве ноге. Руке прекрштене на грудима. Дужина очуваног дела скелета 52 цм. Гроб је обележен мањом каменом плочом без ознаке.

Без налаза.

Гроб 11

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, десна рука положена на карлицу, лева на груди. Скелет је у очуваном стању, изузев лобање која је девастирана, вероватно приликом копања темеља за трафо-станицу. Са леве стране, у пределу карлице и руке, гроб је оивичен са два камена. Очувана дужина скелета 1,70 м.

Без налаза.

Гроб 12

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Лобања је у доста дерутном стању, њени делови су разбацани по ребрима скелета гроба бр.7. На гомили су и делови руку. Јама која је констатована у гробу бр.7 у ствари припада гробу бр.12. Гроб број 12 је, вероватно, старији од гроба број 7 и поремећен је укопом гроба бр.7 - уз обичај поштовања костију.

Поред гомиле костију нађен фрагменат керамике (1).

1. Фрагмент керамике сиве боје печења, лоше фактуре.

Гроб 13

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном, дебљом каменом плочом, насатице постављеном. На плочи не постоје ознаке.

Гроб није у целости отворен јер улази у профил сонде; кости су испретуране - део вилице, карлице и кости руку.

Без налаза.

Гроб 14

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, мањом, широком, грубом, делимично обрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Гроб је са десне стране, код бутне кости и лобање, оивичен каменом, као и са леве код лишњаче.

Слободно укопан скелет одрасле особе, оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према северу. Став опружен на леђима, лобања нагнута на десну страну; десна рука је положена на карлицу, од леве руке је само надлактица поред скелета, док су остали делови изнад лобање и десне бутне кости. Кости су добро очуване, али испретуране - карлица и грудни кош су испремештани. Очувана дужина скелета 1,88 м.

Без налаза.

Гроб 15

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 3° према северу. Став опружен на леђима, лобања нагнута на десну страну и благо ослоњена на раме, лева рука положена на стомак. Скелет је слабо очуван, недостају стопала и десна подлактица. Очувана дужина скелета 1,28 м.

Без налаза.

Гроб 16

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, мањом, ужом, грубом, делимично обрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

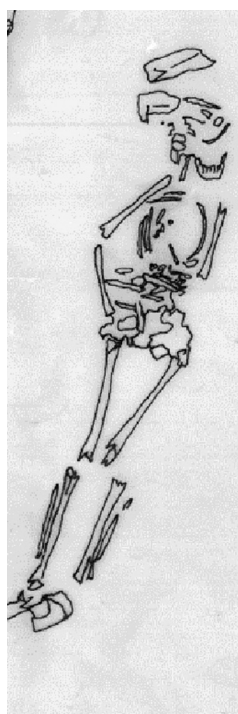
Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 7° према северу. Став опружен на леђима, лобања нагнута на леву страну, положена на раме. Десна рука положена на карлицу, док је лева положена на стомак. Скелет слабо очуван; недостају део леве подлактице и стопала. Очувана дужина скелета 1,68 м. У гробу су постављена два камена изнад главе и један поред стопала.

На грудима налаз бронзаног дугмета (1) и у лобањи бронзана перла (2).

1. Дугме израђено од бронзаног лима, калотасте форме са ушицом која

Сл.13. гроб 16

је ливена заједно са горњом полукалотом.

2. Перла израђена од бронзог лима, калотасте форме са ушицом која је ливена заједно са горњом полукалотом.

Гроб 17

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, необрађеном, дебљом, стубастом каменом плочом од. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле

особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 7° према северу. Став опружен на леђима, лобања нагнута на леву страну и положена на раме. Руке прекрштене на карлици. Скелет слабо очуван. Очувана дужина скелета 1,98 м.

Без налаза.

Гроб 18

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, мањом, грубом, делимично обрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према југу. Став опружен на леђима, лобања благо спуштена на груди. Десна рука положена на стомак, лева на карлицу. Кости скелета су у веома дерутном стању, веровато радом корења суседног дрвета, чији један корен пролази кроз лобању. Очувана дужина скелета (недостају стопала) је 1,78 м.

Без налаза.

Гроб 19

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, мањом, трапезастог облика, грубом, делимично обрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према југу. Став опружен на леђима. Десна рука положена на стомак, лева на карлицу. Скелет лоше очуван - кости су доста иструлеле, једва се назире; девастација настала услед рада корења дрвета, као и вододерином и изградњом пута и трафо-станице. Очувана дужина скелета 1,52 м.

Без налаза.

У овај гроб је укопан гроб 23, оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према северу. Скелет је доста дерутан, фрагментован, сачувана је лобања, ксифоидни наставак, неколико ребара и десна рамењача. Лобања је девастирана, окренута на десну страну и спуштена на груди; налази се у висини фемура скелета из гроба 19. Дужина очуваног дела скелета 0,68 м.

Без налаза.

Гроб 20

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, мањом, грубом, делимично обрађеном, насатице постављеном каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 22° према југу. Став опружен на леђима. Скелет је изузетно девастиран, кости иструлеле, тек се назире. Лобања је оштећена, вилица је одвојена, грудни кош недостаје, карлица иструлела, назире се у основи; ноге очуване. Очувана дужина скелета 1,66 м.

Без налаза.

Гроб 21

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, делимично обрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 1° према југу. Став опружен на леђима. Скелет је вододерином и радом корења дрвета изузетно девастиран; очувани су, и то фрагментарно, доњи екстремитети, док се део карлице и десне руке само назире. Обележен је са десне стране, у пределу карлице, једним каменом. Очувана дужина скелета 1,00 м.

Без налаза.

Гроб 22

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, уском, необрађеном, дебљом, мањом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан дечји скелет. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према северу. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само део лобање, део бутних костију и грудне кости, остали део скелета недостаје. Очувана дужина скелета 0,62 м.

Без налаза.

Гроб 23

Гроб је делимично укопан у гроб 19. Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према северу. Став опружен на леђима, Лобања је девестирана, окренута на десну страну и спуштена на груди; налази се у висини фемура скелета из гроба 19. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само лобања, ксифоидни наставак, неколико ребара и десна рамењача. Очувана дужина скелета 0,68 м.

Без налаза.

Гроб 24

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, уском, дужом необрађеном, дебљом каменом плочом. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 2° према северу. Дужина гробне раке 1,98 м. Став опружен на леђима, десна рука је положена на стомак, лева на груди. Скелет слабо очуван; лобања у дерутном стању и измештена од скелета, ребра разбацана по карлици. Очувана дужина скелета, без лобање, 1,46 м. Гроб је обележен са десне стране, код лобање једним већим каменом, са леве стране, код рамењаче једним мањим и код стопала већим облутком.

Без налаза.

Гроб 25

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, мањом, дебљом грубом, делимично обрађеном каменом плочом правоугаоног облика. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 8° према северу. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само лобања, лева рамењача и доњи екстремитети. Оивичен је са леве стране, код чашице опеком, а код стопала, са десне стране, већим каменом. Очувана дужина скелета 1,04 м.

Без налаза.

Гроб 26

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, мањом, грубом, делимично обрађеном дебљом каменом плочом правоугаоног облика. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према северу. Став опружен на леђима, лобања благо спуштена на рамена. Десна рука положена на стомак, лева на карлици. Скелет слабо очуван, девастирани лобања и грудне кости. Очувана дужина скелета 1,72 м.

Без налаза.

Гроб 27, гроб 45, двојни

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, мањом, грубом, делимично обрађеном, дебљом каменом плочом правоугаоног облика. На плочи не постоје ознаке.

Гроб 27

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружена леђима, руке прекрштене на карлици, лобања окренута на леву страну. Скелет добро очуван, изузев лобање која је у дерутном стању. Очувана дужина скелета 1,96 м.

Гроб је изнад десне рамењаче оивичен једним већим каменом, а поред лобање, са десне стране, једним мањим.

Без налаза.

Гроб 45

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, са неколико мањих, делимично обрађених, каменова без ознаке.

Слободно укопан дечји скелет. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само лобања кости су разбацане, делови ребара, ногу и део десне руке. Очувана дужина скелета 1,06 м.

Без налаза.

Гроб 28

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, грубом, дебљом каменом плочом неправилног правоугаоног облика, делимично обрађеном, као и једном мањом на западу. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, лобања окренута на десну страну и благо

спуштена на раме, руке прекрштене на грудима, са шакама на раменима. Скелет добро очуван. Очувана дужина скелета 1,74 м.

Без налаза.

Гроб 29

Гроб је обележен, у правцу запад-исток, већом, грубом, обрађеном, дебљом каменом плочом правоугаоног облика. На плочи не постоје ознаке.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, лобања нагнута на леву страну и у дерутном стању, као и грудни кош. Руке су прекрштене на стомаку. Очувана дужина скелета 1,68 м. Поред ногу пронађени трагови иструелог дрвета.

Гроб је оивичен камењем, са леве стране код лобање и изнад рамењаче, са десне поред руке – облутак и изнад бутне кости.

Без налаза.

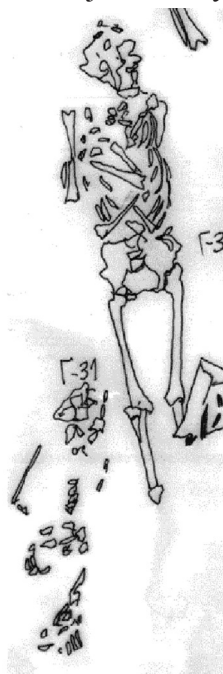
Гроб 30

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 15° према северу. Став опружен на леђима, лобања је окренута на леву страну. Руке су испретуране, али се уочава да су прекрштене на грудима. Скелет је фрагментарно очуван, лобања у дерутном стању, грудне кости такође, недостају лева рамењача и део леве потколенице. Очувана дужина скелета 1,78 м. Испод скелета је нађено једно бронзано дугме (1).

Изнад леве чашице и дела бутне кости је већи камен, а један мањи, са десне стране, код карлице.

Дугме израђено од бронзог лима, калотасте форме са ушицом која је ливена заједно са горњом полукалотом.

Сл.14. гроб 30

Гроб 31

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала, али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према северу. Став опружен на леђима, десна

рука је, веровато, положена на стомак. Скелет је у врло дерутном стању, кости се једва уочавају. Очувана дужина скелета 1,06 м.

Без налаза.

Гроб 32, гроб 33, двојни

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Гроб 32. Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 18° према северу. Став опружен на леђима, десна рука је, вероватно, положена на стомак, лева недостаје. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само лобања, део десне руке, бутних костију и голењача. Очувана дужина скелета 1,46 м.

На грудима су пронађена два бронзана дугмета, врло фрагментована (1).

1. Два дугмета израђена од бронзог лима, калотасте форме са ушицом која је ливена заједно са горњом полукалотом.

Гроб 33. Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 18° према северу. Став опружен на леђима. Скелет у потпуно дерутном стању, назиру се лобања и део костију горњих и доњих екстремитета. Очувана дужина скелета 1,46 м.

Без налаза.

Сл.15 гроб 32

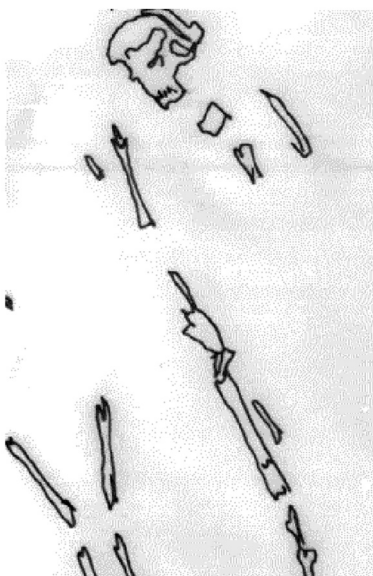
Гроб 34

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 20° према северу. Став опружен на леђима, лобања је благо нагнута ка десном рамену, руке су прекрштене на стомаку. Скелет у доста дерутном стању; недостају грудне кости, леви део карлице и лева нога. Очувана дужина скелета 1,50 м.

Гроб је оивичен са леве стране, поред руке, каменом, као и код стопала. У близини врата пронађена је бронзана перла (1).

1. Перла израђена од бронзаног лима, калотасте форме са ушицом која је ливена заједно са горњом полукалотом.

Сл.16. гроб 34

Гроб 35

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 25° према северу. Став опружен на леђима, руке прекрштене на грудима. Скелет фрагментарно очуван, недостаје грудни кош и део карлице. Лобања у доста дерутном стању. Очувана дужина скелета 1,52 м.

Код леве руке гроб је оивичен мањим каменом.

Без налаза.

Гроб 36

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 30° према северу. Став опружен на леђима, лобања благо нагнута ка десном рамену. Руке прекрштене на стомаку. Скелет фрагментарно очуван, недостаје грудни кош, лева нога; оштећен приликом укопа гроба 37. Очувана дужина скелета 1,78 м.

Без налаза.

Гроб 37

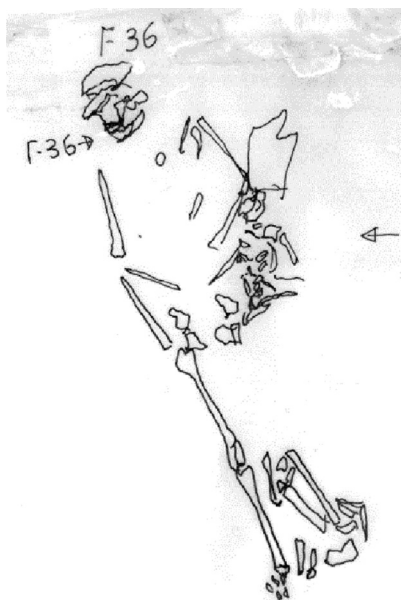
Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан скелет. Његовим укопом оштећен је гроб 36. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 3° према северу. Став опружен на леђима. Скелет фрагментарно очуван, кости испретуране, недостаје карлица, бутне кости, делови руку. Очувана дужина скелета 120 цм.

Изнад главе камени белег.

Код грудног коша налаз два бронзана дугмета (1).

1. Два дугмета израђена од бронзаног лима, калотасте форме са ушицом која је ливена заједно са горњом полукалотом.

Сл.17. гроб 37

Гроб 38.

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан дечји скелет. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 15° према северу. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само лобања, десна рамењача и део карлице. Очувана дужина скелета 0,60 м.

Без налаза.

Гроб 39

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан дечји скелет. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 15° према северу. Став опружен на леђима, лобања је благо нагнута ка левом рамену. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само лобања, део кичменог стуба, неколико ребара и лева рамењача. Очувана дужина скелета 0,56 м.

Без налаза.

Гроб 40

Откопани су само доњи делови ногу. Остатак гроба је у профилу сонде. Без налаза.

Гроб 41

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 3° према северу. Став опружен на леђима, лобања положена на потиљак, руке прекрштене на стомаку. Скелет добро очуван. Очувана дужина скелета 1,66 м.

Поред леве рамењаче камен, као и код десног лакта.

Око врата је нађено седам бронзаних перлица (1).

Сл.18. гроб 41

1. Седам перли израђених од бронзаног лима, калотасте форме са ушицом која је ливена заједно са горњом полукалотом.

Гроб 42

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 6° према северу. Став, вероватно, опружен на

леђима. Гроб је већим делом у профилу сонде, откопани су део карлице, десна нога и део леве (већи део леве ноге недостаје).

Без налаза.

Гроб 43

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 20° према северу. Став, вероватно, опружен на леђима. Гроб је већим делом у профилу сонде, откопани су делови карлице и ноге.

Без налаза.

Гроб 44

Слободно укопан скелет. Гроб је већим делом у профилу сонде, откопани су доњи делови ногу.

Без налаза.

Гроб 46, гроб 47, гроб 48, тројни

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Гроб 46

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 8° према северу. Став опружен на леђима, лобања благо нагнута ка левом рамену, десна рука положена на груди. Скелет добро очуван, изузев лобање која је фраментована и леве подлактице која недостаје. Очувана дужина скелета 1,76 м.

Без налаза.

Гроб 47

Слободно укопан скелет. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 8° према северу. Став опружен на леђима. Фрагментарно очуван, кости грудног коша, карлице испретуране разбацане. На западу један мањи камен.

Без налаза.

Гроб 48

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 8° према северу. Став опружен на леђима, лобања положена на потиљак. Фрагментарно очуван, недостају подлактице, карлица је оштећена. Очувана дужина скелета 1,74 м.

Без налаза.

Гроб 49, гроб 50, двојни

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Гроб 49

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само лобања, десна рамењача и део десне ноге.

Изнад лобање већи камен.

Без налаза.

Гроб 50

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, лобања је положена на потиљак и оштећена. Десна рука положена на десно раме, лева на стомак. Скелет је добро очуван. Очувана дужина скелета 1,82 м.

Изнад леве руке већи камен, као и трагови иструелог дрвета.

Без налаза.

Гроб 51, гроб 52, двојни**Гроб 51**

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Лобања положена на потиљак, десна рука на груди, лева на левом рамену. Скелет фрагментарно очуван, недостаје горњи део десне бутне кости, десна рамењача, десни део карлице; кости грудног коша испретуране. Очувана дужина скелета 1,98 м.

Поред леве потколенице пронађена два фрагмента керамике (1).

1. Два фрагмента керамике израђена од добро пречишћене земље, црвене боје печења

Гроб 52

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет у доста дерутном стању, очуване фрагментарно кости лобање и леве ноге.

Дужином целог гроба протеже се траг иструелог дрвета. Изнад лобање пободена опека.

Без налаза.

Гроб 53

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 4° према северу. Став опружен на леђима. Кости испретуране, недостаје десна рука, лобања оштећена и померена на грудни кош. Лева рука положена на груди и на њој је мањи камен. Очувана дужина скелета 196 цм.

Поред ногу пронађен гвоздени закивак (1), можда од ковчега.

Гроб припада старијем хоризонту сахрањивања будући да је откривен након подизања скелета из гроба 22.

1. Закивак израђен од гвожђа

Гроб 54.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 10° према северу. Став опружен на леђима. Скелет фрагментарно очуван, лобања оштећена. Очувана дужина скелета 1,48 м. Делимично укопан, у пределу лобање, испод гроба број 2, а са десне стране, поред горњег дела тела, изнад гроба 64.

Без налаза.

Гроб 55, гроб 59, двојни

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Гроб 55

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 8° према северу. Став опружен на леђима. Лобања је положена на потиљак, десна рука на грудима, лева на карлици; Скелет фрагментарно очуван, недостају доњи делови ногу, који су прекинути темељним зидом цркве. Очувана дужина скелета 1,38 м.

Гроб је оивичен са леве стране, код лобање, већим

Сл.19. гроб 55

каменом, а код карлице са три мања. Око карлице и прстију руке трагови иструлелог дрвета и налаз два фрагмента трбуха суда (1).

1. Два фрагмента трбуха суда, добре фактуре са примесама песка, црносиве боје са орнаментом таласасте линије.

Гроб 59

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 8° према северу. Став опружен на леђима. Лобања благо окренута на леву страну и нагнута на кључну кост. Десна рука положена преко груди, лева на стомак. Скелет фрагментарно очуван, недостају доњи екстремитети који су прекинути темељним зидом цркве. Очувана дужина скелета 1,00 м. У гробу је постављен, са десне стране, код бутне кости камен.

Без налаза.

Гроб 56

Без надгробне плоче. Вероватно је она постојала али је подигнута и уграђена у цркву из 20. века као сполија.

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 22° према југу. Став опружен на леђима. Десна рука положена на карлицу, лева на стомак.

Поред левог фемура нађен фрагменат обода зделе (1).

1. Фрагмент обода зделе

Гроб 57

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 13° према југу. Гроб је већим делом у профилу, откопани су доњи делови ногу (потколенице и део бутних костију).

Без налаза.

Гроб 58

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, лобања оштећена кореном дрвета који пролази кроз њу и благо је нагнута ка десном рамену. Скелет фрагментарно очуван, недостају доњи делови руку, делови грудног коша; карлица је померена у страну. Очувана дужина скелета 1,46 м.

Гроб је са десне стране оивичен, код ноге, са два мала камена.
Без налаза.

Гроб 60

Налази се испод гроба 3 који је укопан изнад њега. Скелет је поремећен, кости скупљене на гомилу. Припада старијем хоризонту сахрањивања.

Без налаза.

Гроб 61

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 4° према северу. Став опружен на леђима. Лобања нагнута ка грудима, руке прекрштене на стомаку. Скелет фрагментован, очуван добро до карлице где је пресечен са два камена укопом гроба 65. Очувана дужина скелета 0,80 м. Припада старијем хоризонту сахрањивања.

На десној страни лобање, код ува, налаз бронзане карике-наушнице (1).

Сл.21. гроб 61

1. Наушница са коленцима – бронзана, отворена карика кружног пресека са два коленца која се састоје од спирално навијене жице.

Гроб 62

Скелет је поремећен, кости на гомилу, на источној страни један камен. Највероватније оштећен укопом гроба 15, јер се делимично налази испод њега. Припада старијем хоризонту сахрањивања.

Без налаза.

Гроб 63

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 4° према северу. Став опружен на леђима. Скелет у доста дерутном стању, фрагментарно очувани део руке, ноге и лобање која је била испод камена. Очувана дужина скелета 1,76 м. Припада старијем хоризонту сахрањивања.

Без налаза.

Гроб 64

Са десне стране, поред горњег дела скелета гроба 54 су скупљене кости на гомилу, поштовање костију старијег покојника. Припада старијем хоризонту сахрањивања.

Без налаза.

Гроб 65

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Лобања благо нагнута ка десном рамену, са отвореном вилицом и каменом поред десне стране. Десна рука положена на груди, лева на карлицу. Скелет добро очуван. Очувана дужина скелета 1,78 м.

Сл.22. гроб 65

Изнад карлице, са леве стране, камен. Укопавањем гроба оштећен је гроб 61.

На грудима налаз сребрног новца (1).

1. Сребрни новац Јакова

Av. АКЪ. ВЛЪК

Представа владара који седи на престолу.

Rv. Представа Христа на престолу.

Преч. 1,4 cm; инв. бр. А-Н II/1525

Гроб 66

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 2° према северу. Став опружен на леђима. Скелет фрагментарно очуван, кости скупљене на две гомиле; лобања очувана, изнад ње камен. Два камена и у пределу груди. Гроб је девастиран укопом гроба 28. Припада старијем хоризонту сахрањивања.

Без налаза.

Гроб 67

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 25° према југу. Став опружен на леђима. Лобања нагнута на лево раме и изгледа оштећена неким оштрим предметом; руке прекрштене на карлици. Скелет фрагментарно очуван јер су кости потколеница и стопала скупљене на гомилу. Оштећен укопавањем гроба 68. Очувана дужина скелета 1,40 м.

Са леве стране, код лобање, оивичен каменом.

Без налаза.

Гроб 68

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 15° према југу. Став опружен на леђима. Лобања мало оштећена и нагнута ка левом рамену. Десна рука положена на десно раме, лева на стомаку. Скелет одлично очуван. Очувана дужина скелета 1,74 м.

Изнад главе камен белег, као и код десног лакта.

Без налаза.

Гроб 69

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Лобања нагнута на лево раме, оштећена

неким оштрим предметом, вилица отворена. Руке прекрштене на грудима. Скелет добро очуван. Очувана дужина скелета 1,88 м.

Без налаза.

Гроб 70

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 4° према југу. Став опружен на леђима. Десна рука положена на десно раме, лева на карлицу. Кости су делимично испретуране. Скелет фрагментарно очуван, недостаје лобања. Очувана дужина скелета 1,46 м.

Без налаза.

Гроб 71

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 3° према северу. Став опружен на леђима.

Гроб већим делом залази у профил сонде, откопани су доњи делови ногу, а на њима део лобање? Са десне стране оивичен већим каменом.

Без налаза.

Гроб 72

Доњи ексремитети прикупљени на гомилу у углу темељног зида. Припада старијем хоризонту сахрањивања.

Без налаза.

Гроб 73

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 5° према југу. Гроб већим делом залази у профил сонде, откопани су потколенице и део бутних костију.

Без налаза.

Гроб 74

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Руке прекрштене на грудима. Скелет очуван, једино грудни кош девастиран. Очувана дужина скелета 1,74 м.

Без налаза.

Гроб 75

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 20° према северу. Став опружен на леђима. Лобања положена на потиљак, десна рука на груди, лева подлактица недостаје. Скелет лоше очуван, кости ногу измештене. Очувана дужина скелета 1,74 м.

Поред леве бутне кости већи камен, вертикално постављен.
Без налаза.

Гроб 76

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет у дерутном стању, очувана лобања, део леве руке и део цеваница. Очувана дужина скелета 1,16 м.

Без налаза.

Гроб 77

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Лобања пронађена поред левог стопала. Скелет слабо очуван, оштећен радом корења и вододерином, недостаје грудни кош.

Са леве стране оивичен са два камена вертикално постављена. Очувана дужина скелета 0,82 м.

Без налаза.

Гроб 78

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 10° према југу. Став опружен на леђима. Лобања положена на потиљак, руке на карлици. Скелет у дерутном стању, очувана лобања, руке и део ногу. Очувана дужина скелета 1,52 м.

Са десне стране лобање налази се камен.

Без налаза

Гроб 79

Слободно укопан скелет одрасле особе. Оријентисан у правцу запад-исток, са одступањем од 15° према југу.

Већи део гроба залази у профил сонде. Очуване цеванице и делови костију сакупљени су на гомили. Поред гомиле усадник.

Без налаза.

Гроб 80

У гробу је очувана само лобања.

Без налаза.

Гроб 81

У гробу су очувани дислоцирани делови ногу.

Без налаза.

2018. година**Гроб 82, двојни**

Гроб 82/1

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (adultus II, 30–35 година). Став опружен на леђима, лобања недостаје. Очувани су грудни кош, десна рука, карлица и десна нога са стопалом. Очувана дужина скелета 0,56 м. Без налаза.

Гроб 82/2

Слободно укопан децји скелет непознатог пола (infans II, 12 година ± 36 месеци) Без налаза.

Гроб 83

Слободно укопан скелет одрасле мушке особе (adultus II, 33–35 година). Став, вероватно, опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени само доњи екстремитети и део карлице. Очувана дужина скелета 0,57 м, средња телесна висина $1,62 \pm 0,05$ м. Без налаза.

Гроб 84

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (adultus I, 24–30 година). Став опружен на леђима, очувани део лобање, део дугих костију и део карлице. Очувана дужина скелета 0,60 м. Без налаза.

Гроб 85

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (adultus I, 24–30 година). Став опружен на леђима, очуван кичмени стуб, део ребара, део карлице и део бутних костију. Лева рука је положена на карлицу, а десна на груди. Очувана дужина скелета 1,20 м. Без налаза.

Гроб 86, двојни

Гроб 86/1

Слободно укопан скелет млађе женске особе (Juvenilis II, 22–24 године). Став опружен на леђима, очувани делови дугих костију горњих и доњих екстремитета и део карлице. Очувана дужина скелета 1,26 м. Без налаза.

Грoб 86/2

Слободно укопан скелет женског фетуса (38 недеља/NB) положен на карлицу скелета млађе женске особе. Скелет слабо очуван.

Без налаза.

Гроб 87

Слободно укопан скелет особе непознатог пола и старости јер је скелет у врло дерутном стању.

Без налаза.

Гроб 88

Слободно укопан скелет одрасле мушке особе (adultus II, 33–35 година). Оријентација запад-исток. Гробна јама правоугаоног облика са заобљеним угловима, димензија 1,9 м x 3,2 м. Став, опружен на леђима, руке су прекрштене на стомаку. Очуван је у целости, осим лобање која је у веома дерутном стању. Очувана телесна висина $1,76 \pm 0,04$ м. Пронађени су фрагменти трбуха лонца са двоструком валовницом (1).

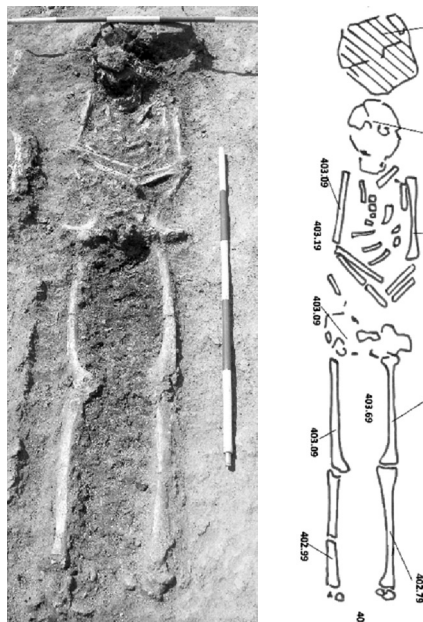
1. Фрагмент трбуха и обода лонца израђеног од мрке глине са примесом лискуна. Боја печења је црвенкастомрка. Горњи део трбуха је декорисан урезаним неправилним троструким валовницама. Обод је непрофилисан и орнаментисан двама урезаним паралелним линијама. Тер. инв. Ц 5/18, инв. А-С3/792.

Гроб 89, двоїни

Грoб 89/1

Слободно укопан скелет одрасле мушке особе (Maturus I, 44–50 година). Оријентација запад-исток. Став, вероватно, опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени лобања, горњи и доњи екстремитети, део ребара и део карлице. На карлици пронађено пет фрагмената трбуха зделе (1).

1. Пет фрагмената трбуха зделе чији се облик не може дефинисати, израђене од пречишћене глине, црвенкасте боје

Сл.23. гроб 88

угловима, димензија 1,56 x 0,6 м. Став опружен на леђима. Скелет очуван у целости, недостају само стопала. Лева рука положена на карлицу, десна на груди. Очувана дужина скелета 1,49 м.

Наушница - карика са фрагментованом јагодом од сребра нађена је у пределу лобање (1), на левој руци три тордиране наруквице (3-5), на десној руци пет истоветних наруквица (6-10) и три прстена од бронзе (11-13). У остеолошком материјалу пронађени су наушница - карика са фрагментованом јагодом од сребра (2) и бронзани прстен (14).

1. Наушница са једном округлом, шупље ливеном јагодом. Карика, кружно савијена, начињена је од сребрне жице. На једном крају карике навучена је округла јагода израђена од танког сребрног лима, декорисана гранулацијом. Са обе стране јагода је причвршћена намотајима филигранске жице.

П. карике 3,2 cm; п. јагоде cm; т. г, тер. инв. Ц 7/18, инв. бр. А-С3/ 794.

2. Наушница идентичног облика као претходна, тер. инв. Ц 23/18, инв. бр. А-С3/ 794.

3. Тордирана наруквица израђена од четвороструке увијене дебље жице која се завршава петљама на крајевима, у којима су по два равно сечена краја жице.

Преч. 5,9 cm, тер. инв. Ц 8/18, инв. бр. А-С3/ 795.

4. Тордирана наруквица идентичног облика као претходна, преч. 5,8 cm, тер. инв. Ц 9/18, инв. бр. А-С3/ 796.

5. Тордирана наруквица идентичног облика као претходна, преч. 5,9 cm, тер. инв. Ц 10/18, инв. бр. А-С3/ 797.

6. Тордирана наруквица идентичног облика као претходна, преч. 5,5 cm, тер. инв. Ц 11/18, инв. бр. А-С3/ 798.

7. Тордирана наруквица идентичног облика као претходна, преч. 5,9 cm, тер. инв. Ц 12/18, инв. бр. А-С3/ 799.

8. Тордирана наруквица идентичног облика као претходна, преч. 5,5 cm, тер. инв. Ц 13/18, инв. бр. А-С3/ 800.

9. Тордирана наруквица идентичног облика као претходна, преч. 5,5 cm, тер. инв. Ц 14/18, инв. бр. А-С3/ 801.

10. Тордирана наруквица идентичног облика као претходна, преч. 5,9 cm, тер. инв. Ц 15/18, инв. бр. А-С3/ 802.

11. Тракасти прстен код кога се карика проширује у главу овалног облика са урезаном шематизованом представом две људске фигуре, преч. 1,9 cm, тер. инв. Ц 16/18, Инв. бр. А-С3/ 803.

12. Прстен са тракастом кариком, чији крајеви су сужени, мало размакнути и преклопљени. Карика се постепено шири од крајева према непрофилисаној глави, која представља само проширену масу карике. На глави је урезана шематизована представа две људске фигуре.

Гроб 93, двојни

Гроб 93/1

Слободно укопан скелет женске особе непознате старости. Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван - део руке спуштене низ тело. На месту су пронађени лобања, део кичменог стуба и грудни кош.

Изнад главе се налази камен великих димензија, грубо обрађен и дубоко укопан у земљу. Могуће да представља надгробни споменик.

Без налаза.

Гроб 93/2

Слободно укопан фетус непознатог пола (NB 6 месеци). Оријентисан у правцу запад-исток. Скелет лоше очуван, на месту је пронађена лобања положена на раме одрасле индивидуе.

Без налаза.

Гроб 94

Слободно укопан дечји скелет (Infans II, 4 године $\pm$ 12 месеци) оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени део леве бутне кости, део карлице и десне руке, као и лобања у целости.

Без налаза.

Гроб 95, двојни

Гроб 95/1

Слободно укопан скелет одрасле мушке особе (Maturus I, 45–55 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, руке прекрштене на стомаку. Скелет добро очуван, осим лобање која је фрагментована.

Без налаза.

Гроб 95/2

Слободно укопан скелет мушке особе непознате старости, оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени делови десне руке и ноге, део карлице и врло дерутна лобања.

Без налаза.

Гроб 96, двојни**Гроб 96/1**

Слободно укопан скелет мушке особе непознате старости, оријентисан у правцу запад-исток. Десна рука положена на карлицу. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени доњи екстремитети и део карлице.

Без налаза.

Гроб 96/2

Слободно укопан скелет женске особе непознате старости, оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет лоше очуван, на месту су пронађени лобања и део карлице.

Без налаза.

Гроб 97

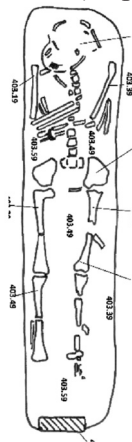
Слободно укопан скелет мушке особе непознате старости, оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени доњи делови лобање и доњи екстремитети - лева нога у целости, док десној недостаје бутна кост.

Приликом подизања скелета уочени су груменови гарежи и обод керамичке посуде (1).

1. Обод посуде-здеље? израђене од мрке пречишћене земље са примесом лискуна. Обод је косо профилисан, благо извијен према споља. Димензије: 2,3x2,8 cm, тер. инв. Ц 25/18, инв. бр. А-С3/ 810.

Гроб 98

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (adultus II, 35–40 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, руке

прекрштене на грудима. Скелет је очуван у целости. Средња телесна висина $1,59 \pm 0,04$ m.

Јасно се издваја гробна рака правоугаоног облика са заобљеним угловима, испуњена тамномрком

Сл.26. гроб 98

земљом. Код ногу се налази плочасти камен. Димензије гробне раке дужина 2 м, ширина 0,45 м.

На левој руци пронађена је тракаста наруквица израђена од бронзе (1).

1. Тракаста наруквица са отвореним и проширеним крајевима који су равно сечени.

Преч. 5,6 цм, тер. инв. Ц 19/18, инв. бр. А-СЗ/ 806.

Гроб 99, двојни

Гроб 99/1

Слободно укопан скелет одрасле мушке особе (Maturus I, 45 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени делови доњих екстремитета са стопалима, део десне руке и неколико фрагментованих костију лобање. Лобања је оштећена великим каменом који је пао преко ње. Два камена налазе се код доњих екстремитета, у пределу карлице и бутне кости. Камен је, вероватно, пао са конструкције цркве. Средња телесана висина 169 ± 4 cm

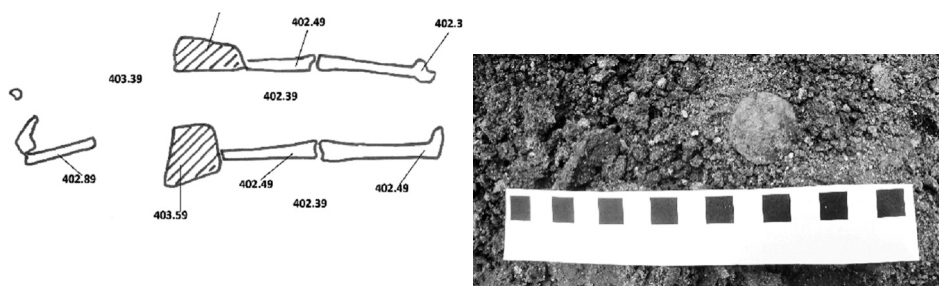
У гробу је пронађен примерак билон аспрон трахеја (1).

1. Билон аспрон трахеј Андроника I (1183-1185)

Ав. М-Р- ΘV Богородица са нимбом стоји на супеданеуму спреда; носи тунику и мафорион; држи медаљон са ликом Христа на грудима.

Рв. Андроник I, л. И. Христ са нимбом д, који крунише, стоје спреда; носе, цар круну и лорос, Христ, тунику и химатион; држе, цар, д. руком, лабарум, л. глоб са крстом; Христ, л. Јеванђеље. На лоросу...

Преч. 1,9 цм Т-3,60 г; тер. инв. Ц 21/18, инв. бр. Н II/1529.

Сл.27. гроб 99/1

Гроб 99/2

Слободно укопан скелет особе непознатог пола и старости, оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Делимично очуван скелет.

Без налаза.

Гроб 100

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (Maturus I, 40-45 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет слабо очуван, на месту су пронађени делови карлице, кичменог стуба, руку и десне бутне кости.

Без налаза.

Гроб 101, двојни**Гроб 101/1**

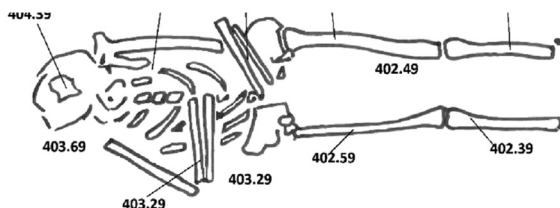
Слободно укопан скелет одрасле женске особе (Maturus I, 40-45 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, десна рука је положена на груди, лева на карлицу. Скелет је добро очуван, на месту су пронађени лобања, доњи и горњи екстремитети, карлица, кичмени стуб, део ребара. Средња телесана висина 173 ± 4 cm.

Гробну раку је правоугаоног облика са заобљеним угловима, димензија $1,37 \times 0,45$ m. Изнад главе покојника положен је ломљени камен.

У гробу, у пределу бутне кости, пронађен је фрагментовани керамички тег (1).

1. Фрагментовани тег пирамидалног облика израђен од црвене глине са примесом лискуна.

Вис. 6,9m, шир. 2,8 cm, тер. инв. Ц 24/18, инв. бр. А-СЗ/ 809.

Сл.28. гроб 101/1

Гроб 101/2

Слободно укопан скелет особе непознатог пола и старости, оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Скелет лоше очуван.

Без налаза.

Гроб 102, тројни**Гроб 102/1**

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (Maturus I, 40-50 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, руке прекрштене на стомаку. Скелет слабо очуван, на месту су пронађен лобања, која је делимично оштећена, горњи екстремитети, део бутне кости, кичмени стуб и карлица.

Без налаза.

Гроб 102/2

Слободно укопан скелет млађе мушке особе (Juvenilis I, 16–20 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Делимично очуван скелет, на месту су пронађени делови лобање, руке и ноге.

Без налаза.

У гробу је пронађен фрагмент керамике, горела греда и делови опеке са конструкције цркве која је и оштетила гроб.

Гроб 102/3

Слободно укопан фетус непознатог пола (NB 6 месеци). Оријентисан у правцу запад-исток. Скелет лоше очуван.

Без налаза.

Гроб 103 породични**Гроб 103/1**

Слободно укопан скелет одрасле мушке особе (Maturus II, 50–55 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, руке прекрштене на стомаку. Лобања је фрагментована и померена у десно. Очувани су кључна кост, горњи екстремитети и делимично доњи.

Без налаза.

Гроб 103/2

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (Maturus I, 45–45 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Делимично очуван скелет.

Без налаза.

Гроб 103/3

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (adultus I, 24–35 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Лоше очуван скелет.

Без налаза.

Гроб 103/4

Слободно укопан фетус непознатог пола (NB 6 месеци). Оријентисан у правцу запад-исток. Лоше очуван скелет.

Без налаза.

Гроб 104

Слободно укопан скелет одрасле женске особе (adultus I, 24–35 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима. Гроб је поремећен, очувани су делови карлице и доњих екстремитета.

Без налаза.

Гроб 105, двојни**Гроб 105/1**

Слободно укопан скелет одрасле мушке особе (adultus I, 24-35 година), оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима, руке прекрштене на стомаку. Очувани су делови лобање, део кључне кости, ребро, лева бутна кост, део десне карлице.

Без налаза.

Гроб 105/2

Слободно укопан дечји скелет непознатог пола (Infans II, 8 година ± 24 месеца). Оријентисан у правцу запад-исток. Став опружен на леђима.

Без налаза.

Како је овај део некрополе у већој мери девастиран изградњом цркве у 15. веку и припремним радовима за изградњу нове цркве, пронађено је 15 целина са дислоцираним костима. Након антрополошке анализе, закључено је да се ради о девастираним гробовима те су оне добиле ознаку гроб и настављену нумерацију.

Дислоциране кости 1- Гроб 106

Фрагментоване кости лобање, мушки пол, непознате старости.

Дислоциране кости 2- Гроб 107

Фрагмент дуге кости индивидуе женског пола непознате старости.

Дислоциране кости 3- Гроб 108

Очувано неколико ситних костију индивидуе непознатог пола и старости.

Дислоциране кости 4 - Гроб 109

Очувани делови горњих и доњих екстремитета индивидуе непознатог пола и старости 20–24 године

Дислоциране кости 5 - Гроб 110

Очувано неколико костију лобање индивидуе непознатог пола и старости (infans I).

Дислоциране кости 6 - Гроб 111

Очувано 8 група костију расутих по квадрату. Очувани су делови лобање и других костију две индивидуе.

Индивидуа 1 - непознат пол, 24 – 30 година.

Индивидуа 2 - непознат пол, непозната старост (infans II).

Дислоциране кости 7 - Гроб 112

Очувани делови лобање индивидуе женског пола, старости 40 – 50 година,

Дислоциране кости 8 - Гроб 113

Очувано неколико фрагмената дугих костију индивидуе непознатог пола и старости.

Дислоциране кости 9 - Гроб 114

Очувани су делови дугих костију и део карлице три индивидуе.

Индивидуа 1 - женски пол, старости 30 – 35 година.

Индивидуа 2 - непознат пол, старости 6 година ± 24 месеца.

Индивидуа 3 - непознат пол, старости 16 – 20 година.

Дислоциране кости 10 - Гроб 115

Очувано неколико костију индивидуе непознатог пола и старости.

Дислоциране кости 11 - Гроб 116

Очувано неколико фрагмената дугих костију индивидуе женског пола, непознате старости.

Дислоциране кости 12 - Гроб 117

Очувано неколико фрагмената дугих костију индивидуе женског пола, непознате старости.

Дислоциране кости 13 - Гроб 118

Очувано неколико фрагмената костију зглоба индивидуе женског пола, непознате старости.

Дислоциране кости 14 - Гроб 119

Очувано неколико фрагмената дугих костију индивидуе непознатог пола и старости. (infans I)?

Дислоциране кости 15 - Гроб 120

Очувано неколико фрагмената дугих костију индивидуе женског пола, непознате старости.

ПОГРЕБНИ ОБИЧАЈИ И НАЧИН УКОПАВАЊА

Средњовековна некропола у Газдару простире се на падини узвишења. Откривен је само периферни део некрополе, који је обухваћен зоном заштите, односно, који се налази на површини предвиђеној за изградњу нове цркве. Други део некрополе се налази на приватним имањима и није био обухваћен заштитним ископавањима. Откривена су са два хоризонта сахрањивања, старији 12-13. век и млађи 14-15. век, што упућује на дугу употребу некрополе.

Белези изнад гробова, на старијем хоризонту нису очувани. Гробови млађег хоризонта сахрањивања су обележени великим, грубо обрађеним каменим плочама које групи положених надгробних плоча. На једној плочи је очуван уклесан крст. Хоризонталне, грубо обрађене камене плоче без икаквог обележја или натписа, карактеристичне су за многе средњовековне некрополе у Србији.⁶⁴ Сви надгробници имају блиских паралела међу споменицима с некропола XIV – XV века у источној, али исто тако и западној Србији, Рашкој области, Старом Колашину.⁶⁵ Гробови су постављени у редове који не теку увек правилно, услед девијације терена, као и због каснијих укопа. Оријентисани су у правцу запад-исток са са одређеним одступањем. Глава је на западу. Неправилни редови гробова уочени су на деловима некрополе где су вршена накнадна укопавања. Тако је гроб 12 поремећен укопавањем гроба 7; гроб 19 је поремећен укопавањем гроба 23; гроб 54 се налази делимично испод гроба 2, а изнад гроба 64; гроб 54 је пресечен укопавањем гроба 65, који је оштетио и гроб 61; гроб 62 је поремећен укопом гроба 15, гроб 66 укопом гроба 28, гроб 67 укопом гроба 68. У гробовима 3, 24, 55 и 67 налазио се по један насатице постављен камен изнад лобање, а у гробовима 16, 37, 49, 66, 68 и 22 камен је лежао поред лобање. У неким гробовима положен је већи број камена, на пример: поред лобање, стопала и са леве или десне стране скелета. Једино је у гробу 52 била насатице постављена опека поврх лобање. Остаци једноставне гробне конструкције од мањег плочастог камена и облутака који су уоквирили гробну раку једино су очувани у гробу 29. На некрополи срећемо и блиске гробове који неоскрнављено леже један крај другог, на скоро истој дубини, те нема сумње да се ради о двојним породичним гробовима. Оштећења су била мања и већа, што је зависило од близине суседног гроба.

Усамљени налази камена поред главе или стопала покојника можда су у гроб доспели случајно, приликом затрпавања раке, али поједини истраживачи, ову појаву, тумаче и као обичај „везивања“, односно спречавања умрлог да напусти гроб.⁶⁶

⁶⁴ Минић, 1984, 262 са литературом.

⁶⁵ Вуксан 2014-2016, 86.

⁶⁶ Минић 1969, 236; Ерцеговић-Павловић 1986, 69–71.

У највећем броју случајева покојник је директно полаган у земљу без ковчега. Остаци иструелог дрвета забележени су у шест случајева (гробови: 5, 12, 29, 50, 52, 55). У гробовима 5 и 53, поред дрвета откривени су и клинови који сведоче о употреби сандука. У случају гроба 50, остаци дрвета у пределу леве руке упућују пре да је покојник био, барем делимично, покривен даском – талпом. Угљенисано дрво у комадима (гробови 1 из 1978 и 5 из 2002) или ситним траговима гаражи на дну раке забележено у неколико гробова у оба хоризонта сахрањивања. Ова појава, иначе позната и с многих других средњовековних некропола, само потврђује, временски и просторно, широко распрострањену праксу „чишћења“ гробне раке кађењем – обичаја који се према етнолошким подацима очувао до нашег времена. Кађење зависи да ли је сахрана обављена у дану када је рака ископана или је остала отворена преко ноћи. Тада рака мора обавезно да се очисти од злих духова.⁶⁷ Једна од заштита, позната из етнологије, је и обичај „начињање“ покојника после сахране на шта упућује накнадно ремећење скелета, као код гроба 14.⁶⁸

Што се тиче положаја тела, он није био униформан. Глава је обично полагана на потиљак, или је била благо нагнута ка рамену. Од 122 истражена гроба само код 44 је било могуће утврдити положај руку. Положај руку умрлих је веома различит, и јавља се у више комбинација: обе руке прекрштене са шакама на стомаку, карлици или високо на грудима; једна рука на стомак а друга на карлици или грудима; једна рука уз тело, а друга на стомаку или карлици, једна положена на раме, друга на стомак или на грудима, руке прекрштене на грудима са шакама на раменима. Најзаступљенија је варијанта код које су обе шаке положене на стомак.

За већину гробова није било могуће утврдити величину и облик гробних рака, па самим тим и постојање неких гробних конструкција. Код гробова 1, 2, 3 и 98 констатована је гробна рака правоугаоног облика.

АРХЕОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛ

Археолошки материјал је, највећим делом откривен у гробовима старијег хоризонта сахрањивања. Археолошких налаза је било у 18 гробова: бронзане перле (гробови 5, 16, 30, 34, 41), бронзана дугмад (гробови: 16, 32, 37, 92), бронзана наушница са два коленца откривена је у гробу 61; тракаста бронзана наруквица у гробу 98, као и неколико фрагмената керамике (гробови 51, 55, 56, 88, 89, 97) и један фрагментовани керамички тег у гробу 101. Посебно се издваја гроб 91 са осам тордираних наруквица,

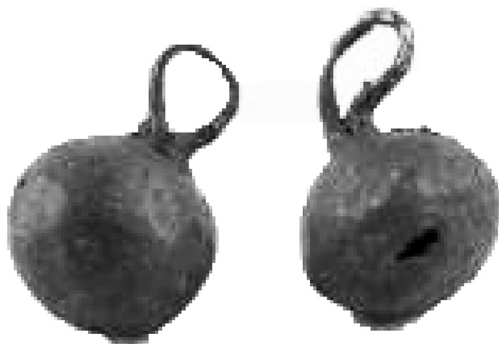
⁶⁷ Марјановић-Вујовић 1984, 68.

⁶⁸ Марјановић-Вујовић 1984, 68.

паром сребрених наушница и четири прстена. Може се констатовати да су то предмети за украшавање главе и тела. У само два гроба је констатован обичај стављања новца у гроб који је служио као попутнина - сребрни новац Јакова у гробу 65; билон аспрон трахеј у гробу 99.

Перле и дугмад

Предмети калотастог облика од танког бронзаног лима, шупље ливени могу бити у функцији дугмади или перли у зависности од места где су пронађене - око врата или дуж грудног коша. Ушица мањих или већих димензија, која је служила за копчање, била је израђена од танке жице и ливена заједно са горњом калотом. У гробу 41 је пронађено седам бронзаних перли сасвим уз врат који представља посебну врсту ђердана. Слични ђердани откривени су у Птујском граду⁶⁹, Демир капији⁷⁰ и Миријеви.⁷¹ Појединачна дугмад откривена су на некрополама у Србији⁷², Македонији⁷³ и Бугарској⁷⁴. Налажене су у периоду од раног до касног средњег века.

Сл.29. Бронзана дугмад, гроб 16

којих је, уместо гранула, на карику навучена спирално навијена жица у виду венчића. Са стране су намотаји жице. Иначе су у гробовима на средњовековним некрополама налажене увек појединачно. У нашој старијој литератури користи се термин наушница са коленцима, иако их В.Бикић назива наушнице са венчићима. Спадају у ред накита који је веома заступљен на подручју Србије у периоду од 11. до 13. века.⁷⁵ Аналогије за ове наушнице

Наушнице

На некрополи су откривена три примерка: једна из гроба 61 и пар наушница из гроба 91.

Наушница из гроба 61 припада типу наушница са коленцима. Израђена је бронзе са два колнца код

⁶⁹ Korošec, 1950, sl. 53.

⁷⁰ Aleksova 1966, T XIX, sl. 240.

⁷¹ Бајаловић-Бирташевић, 1960, 3 1, TVIII, сл.11, гроб 27.

⁷² Марјановић-Вујовић, 1984, 72 са литературом; Бајаловић-Бирташевић, 1960, 32;

⁷³ Aleksova 1966, 59-60.

⁷⁴ Гатев 1977, 31.

⁷⁵ Бикић 2010, 55-62, са литературом.

можемо наћи на средњовековним некрополама у Србији: Трњане, Прахово и Корбово;⁷⁶ у Македонији Демир Капија.⁷⁷

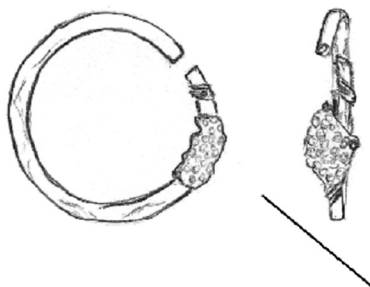

Сл.30. Наушница са коленцима

Пар наушница које су пронађене у гробу 91/2 припадају типу наушница са једном јагодом украшеном гранулацијом. Карика је израђена од сребра, а јагода од лошег сребрног лима, шупље ливена. Формирана је од два спојена калотаста дела прекривена низом ситних гранула. Фиксирана је за карикку намотајима од танке жице који се налазе са њене обе стране. Пронађене су у гробу који је припадао млађој женској особи (16-20 година).

Слични примерци су пронађени на некрополама у Рипњу, Трњану, Поповцу и Винчи.⁷⁸ Будући да су, у највећем броју, израђиване од бронзе или лошијег сребра, сматра се да су намењене широком слоју становништва слабијег имовног стања, а према узорима византијских мајстора израђиваних од злата и сребра. Откривене су и на средњовековним некрополама у

Македонији и Бугарској, због чега се сматрају специфичним народним украсом источнобалканског подручја, који је коришћен током 12. века.⁷⁹

Сл 31. Наушница са једном јагодом

Четири прстена потичу из гроба 91/2. Три прстена су била *in situ* на прстима десне руке, док је један пронађен на прсту леве руке, приликом прања остеолошког материјала. Сви су ливени у бронзи, у једноделним калупима. Припадају типу тракастог прстења са отвореном кариком растављених крајева који се преклапају по потреби. Глава прстена је кружног или овалног облика, осим код прстена инв. бр. А-СЗ/ 804. Он има главу која представља проширену масу карике. Главе прстења су декорисане плитко урезаним орнаментима, због чега се

Прстење

⁷⁶ Марјановић-Вујовић, 1984, 84, сл. 176; Јанковић 1973-74, 235.

⁷⁷ Aleksova 1966, 52.

⁷⁸ Фидановски,Зечевић 2006, 71 са литературом; Марјановић-Вујовић, 1984,81, сл.168; Милошевић 1962,118;

Marjanović-Vujović 1980, Y 217.

⁷⁹ Фидановски,Зечевић 2006, 71 са литературом.

код већине примерака представа само назире. На прстену инв. бр. А-СЗ/ 808, је приказана шематизована представа четвороножне животиње – можда лава, док остали имају стилизоване представе две стојеће људске фигуре.

На прстену (инв. бр. А-СЗ/ 804) орнамент је изведен точкићем-радлом у облику паралелних линија још од рамена, на које се настављају урезани полукружићи. На глави су приказане две људске фигуре са главама у облику „окца“, док су тела приказана урезима. Код прстена (инв. бр. А-СЗ/ 803) је овим инструментом оцртан и облик главе. Између две стојеће стилизоване људске фигуре пунктирањем су изведене две паралелне вертикалне линије. М.Бирташевић⁸⁰ и Фидановског/Зечевић⁸¹ претпостављају да је прстење са оваквом представом, по византијским узорима, имало улогу венчаног прстена. Међутим, појава тако орнаментисаног прстења је прилично ретка на средњовековним некрополама у Србији и Македонији, док их у суседству готово и нема. Приказивање двеју фигура у једној композицији може се тумачити и као представа Св. Константина и Јелене (када је приказан крст између њих) или сцена крштења (када једна фигура рукама надвисује другу).⁸²

Сл.32. А-СЗ/ 803 Сл.29.Прстен А-СЗ/ 804 Сл.30.Прстен А-СЗ/ 804

Прстење са шематизованом представом четвороножне животиње више је заступљено не само у Србији већ и у суседним подручјима, у Македонији⁸³, Бугарској⁸⁴ и Румунији⁸⁵. У Србији је откривено на већем броју некропола: у Петровчићу, Брестовику, Трњану, Нишу, некрополи око цркве Св. Богородице у Куршумлији, Врбници код Призрена, Конопљари код Крушевца. Њихова појава на прстењу у 11. и 12. веку везује се за јачи утицај хришћанства на широкој територији која је била насељена Словенима. Стога се и претпоставља да представа лава на прстењу симболизује јеванђелисту Марка.⁸⁶

⁸⁰ Бајаловић-Бирташевић, 1960.

⁸¹ Фидановски,Зечевић 2006, 71 са литературом.

⁸² Манева 1992, 89, Т84, 45/1057/51.

⁸³ Манева 1992, 128, 132.

⁸⁴ Гатев 1977, 41.

⁸⁵ Фидановски,Зечевић 2006, 71 са литературом.

⁸⁶ Фидановски,Зечевић 2006, 77 са литературом.

Сл.33.Прстен А-СЗ/ 808

Наруквице

Најбројнији налаз на некрополи су наруквице, иако су пронађене у само два гроба - 91 и 98. У гробу 91 пронађено је осам тордираних бронзаних наруквица, а у гробу 98 једна тракаста наруквица.

Тордиране наруквице или тип наруквица од четвороструко увијене металне жице спадају међу омиљеним врстама накита сеоског становништва у Србији у 12. веку и често се налази на некрополама. Њихово порекло још увек није сасвим разјашњено. Познате су у касноримском накиту 4. века када су имале алку и кукицу за затварање, али у византијском накиту нису заступљене. Због тога В. Бикић сматра да оне нису настале на директним византијским узорима.⁸⁷ Најчешће су проналажене у гробовима млађих женских особа, као што је случај са наше некрополе, где је у гробу 91 сахрањена особа женског пола од 16-20 година.

Тордиране наруквице су интензивно употребљаване током 12. века и у првој половини 13. Откривене су на великом броју средњовековних некропола у Србији, као и суседним земљама, у Румунији, Бугарској и Македонији, где се такође најчешће јављају током 12. века.⁸⁸ Њихова територијална распрострањеност сасвим одговара зони политичког и културног утицаја Византије, (Србија, Македонија, Бугарска). У гробовима се, углавном, проналазе са одређеним типовима накита, пре свега са наушницама са великим карикама и биконичним јагодама, као и са тракастим наруквицама и тракастим прстењем.⁸⁹

Сл.34.Тордирана наруквица А-СЗ/ 800

Сл.35.Тордирана наруквица А-СЗ/ 801

Тракасте наруквице отворених крајева представљају једноставан занатски производ. Рађене су од танког бронзаног лима техником ливења

⁸⁷ Бикић 2010, 86.

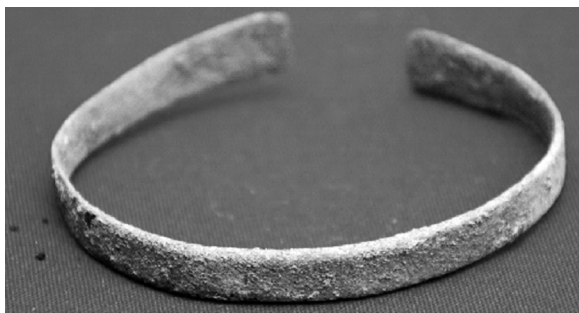
⁸⁸ Радишић 2017, 107.

⁸⁹ Фидановски, Зечевић 2006, 78-79 са литературом.

у једноделним калупима. Савијане су према потреби и жељама купаца од чега и зависи размак крајева. Завршеци крајева су обликовани различито.⁹⁰ Наруквица из гроба 98 је са равно засеченим крајевима.

Карактеристичне су за Источни Балкан претежно од 10-13. века, а доминирају током 12. века⁹¹.

Тракасте нарукнице су у Србији су најчешће проналажене на локалитетима 12. века: Трњане, Миријево, Винча, Корбово, Прахово, Брза Паланка, Ниш-Гласија.⁹² Има их и у Бугарској на локалитетима: Ловеч, Плетана, Беден, Каменица⁹³ и у Македонији на локалитету Просек-Демир Капија.⁹⁴

Сл.36. Тракаста нарукница А-СЗ/806

Новац

Новац као прилог откривен је *in situ* у два гроба: у гробу 99/1 византијски новац и у гробу 65 српски динар. Ова два примерка новца су веома значајна за хронолошко опредељење некрополе у два хоризонта сахрањивања.

У гробу 99/1 новац је откривен у пределу карлице, док је у гробу 65 пронађен на грудима покојника.

Византијски новац припада билон аспрон трахеју Андроника I (1183-1185).

Сл.37. Аспрон трахеј билон И II/1529

Av. М-Р- V Богородица са нимбом стоји на супеданеуму спреда; носи тунику и мафорион; држи медаљон са ликом Христа на грудима.

Rv. Андроник I, л. И Христ са нимбом д, који крунише, стоје спреда; носе, цар круну и лорос, Христ, тунику и химатион; држе, цар, д. руком, лабарум, л. глоб са крстом; Христ, л. Јеванђеље.

На лоросу ...

Hendy 1969, Pl.18.15-16

DOC 3b: 1183-1185.

27mm; 3,60 g; оса↓; А-III/1529

⁹⁰ Бикић 2010, 83.

⁹¹ Манева 1992, 70-75.

⁹² Марјановић-Вујовић 1984, 93-97 са литературом.

⁹³ Гатев 1977,

⁹⁴ Aleksova 1966, 52.

Српски сребрни динар је ковао Јаков⁹⁵, вазал Вука Бранковића (1380-1395) 80-тих година 14. века

Av. представа владара који седи на престолу АКБ. і ВЛБК

Rv. представа Христа на престолу.

14mm; 0,55 g; оса↓; А-III/1525.

Сл.38.Сребрни динар Јакова

На основу наведених представа новац се може сврстати у групу српских динара које је ковао Јаков вазал Вука Бранковића (1380-1395) 80-тих година 14. века. Служио је као попутнина покојнику.

Керамика

Фрагменти керамике пронађени у гробовима припадају кухињској и трпезној словенској керамици. Посуде су полагање крај главе или поред ногу покојника и у њима се налазила храна или пиће, које су покојнику били потребни на путу за други свет. Овај чисто пагански обичај, познат још у праисторији и антици, упражњавали су и Словени. Овај обичај се областима насељеним Словенима задржао и после примања хришћанства, и то у појединим областима различито дуго.⁹⁶

Од фрагмената керамике која је пронађена у гробовима може се дефинисати лонац овалне форме декорисан на горњем делу трбуха урезаном неправилном троструком валовницом. Оваква начин декорисања лонаца преовладава на грнчарији 12. века.

На основу фрагментованости посуде израђене од пречишћене глине, црвенкасте боје печења, није могуће дефинисати форму, као и тип посуде. Занимљив је начин декорације посуде која се састоји од глеђосане површине жутом бојом по којој су сликане траке зеленом. Са сваке стране

⁹⁵ Идентификацију извршио В.Иванишевић на чему се захваљујемо.

⁹⁶ Минић 1978,

траке налази се розета кружног облика, са радијално мрким зрацима. На једном мањем фрагменту видљиве су плитке густе канелуре. Ближе аналогije нису пронађене.

Сл.39.фрагменти посуде А-С3/ 793

На основу налаза новца и накита, као и хоризоната укопавања, могу се издвојити два хоризонта сахрањивања. Старији – који припада 12-13. веку и млађи који се опредељује у 14-15. век. Откривени остаци цркве истовремени су са млађим хоризонтом сахрањивања. Насеље се, вероватно налазило у близини, али његови трагови нису откривени.

Заштитна археолошка истраживања, скромних размера, дају допринос проучавању средњовековне прошлости овог краја, културе и обичаја српског становништва, које је економски било везано за судбину средњовековног рудника Леце. Насеља око рудника Леце у средњем веку била бројна, о чему сведочи велики број Црквина, Црквишта и некропола.

Библиографија

Aleksova 1966

В. Aleksova, Prosek-Demir Kapija, slovenska nekropola i slovenske nekropole u Makedoniji, Skopje-Beograd.

Бајаловић-Бирташевић 1960

М. Бајаловић-Бирташевић, Средњовековна некропола у Миријеву, Београд.

Бајаловић-Хаџи-Пешић 1981

М. Бајаловић-Хаџи-Пешић, Керамика у средњовековној Србији, Београд.

Бајаловић-Хаџи-Пешић 1984

М. Бајаловић-Хаџи-Пешић, Накит VIII-XVIII века у Музеју града Београда, Београд.

Bikić 2010

V. Bikić, Vizantijski nakit u Srbiji – modeli i nasleđe, Beograd.

Булатовић, Јовић 2010

А. Булатовић, С. Јовић, Лесковац, Културна стратиграфија праисторијских локалитета у Лесковачкој регији, Београд, Лесковац.

Вуксан 2014-2016

М. Вуксан, Црквина код Доње Беле реке – средњовековна црква и гробље, Зборник радова музеја рударства и металургије Бор, књига 16/18, Бор, 49-118.

Вуксан 1997

М. Вуксан, Средњовековни налази из Лазарева пећине у Злоту, у М. Лазић (ур.) Археологија источне Србије, Београд, 293 – 301.

Въжарова 1976

Ж. Н. Въжарова, Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI – XI в. на територията на България, София.

Гарашанин, Гарашанин 1951

М. Гарашанин, Д. Гарашанин, Археолошка налазишта у Србији, Београд.

Гарашанин, Ивановић 1958

М. Гарашанин, В. Ивановић, Праисторија лесковачког краја, Лесковац.

Гарашанин, 1968

М. Гарашанин, Лесковачко поморавље у праисторијско доба, Лесковачки зборник, VIII, Лесковац, 9-17.

Гатев 1977

П. Гатев, Накити от погребения от XI – XII в., Археология XIX/1, 30 – 46.

Ерцеговић-Павловић 1967

С. Ерцеговић-Павловић, Прилог проучавању средњовековних некропола у источној Србији, Старице XVII/1966, 143 – 150.

Ерцеговић-Павловић 1977

С. Ерцеговић-Павловић, Средњовековна некропола у Нишу, Старице XXVII/, 83 – 100.

Ерцеговић-Павловић 1984

С. Ерцеговић Павловић, Равна, средњовековно насење и некропола, Старице XXXIII-XXXIV/1982-1983, 253–258.

Ерцеговић-Павловић 1984 а

С. Ерцеговић Павловић, Бољетин, средњовековно насеље и некропола, Старице XXXIII-XXXIV/1982-1983, 227–232.

Ерцеговић-Павловић 1986

С. Ерцеговић Павловић, Средњовековна насеља и некрополе у Бољетину и Хајдучкој Воденици, Ђердапске свеске, пос. изд. 1, Београд.

Ерцеговић Павловић, Костић 1980

С. Ерцеговић Павловић, Д. Костић, Теренска истраживања лесковачког подручја II, Старице н.с. XXX, Београд, 131-135.

Ерцеговић Павловић, Костић 1987

С. Ерцеговић Павловић, Д. Костић, Археолошки споменици и налазишта лесковачког краја, Београд.

Иванишевић 2001

В. Иванишевић, Новчарство средњовековне Србије, Београд.

Илић 1984

Н. Илић, Рудник Леце, Лесковац.

Јанковић 1975

М. Јанковић, Две средњовековне некрополе у источној Србији, Старице XXIV – XXV/1973 – 1974, 1975, 227 – 240.

Jovanović, Vuksanović 1981

V. Jovanović, Lj. Vuksanović, Matičane, Necropole de X^e et XIe siècle, Inventaria Archaeologica 25, Priština – Beograd, Y 239-248.

Јоцић 1999

М. Јоцић, „Резултати рекогносцирања Горње Јабланице“, Лесковачки зборник XXXIX, Лесковац, 47-60.

Манева 1992

Е. Манева, Средновековен накит од Македонија, Скопје.

Marjanović-Vujović 1979

G. Marjanović- Vujović, Necropole mediavale Vinča, Inventaria Archaeologica 22, Beograd, Y 209-218.

Марјановић-Вујовић 1984

Г. Марјановић-Вујовић, Чезава, средњовековна некропола, Старинар XXXIII-XXXIV/1982–1983, 123–126.

Марјановић-Вујовић 1984 а

Г. Марјановић-Вујовић, Трњане, српска некропола (крај XI – почетак XIII века), Београд.

Марјановић-Вујовић 1985

Г. Марјановић-Вујовић, Врсте и типови накита XI-XII века из некропола у Србији, Зборник радова Народног музеја XV, Чачак 1985, 5-20.

Милићевић 1884

М. Милићевић, Краљевина Србија, Београд

Милошевић 1962

Д. Милошевић, Средњовековна некропола у селу Лешју, ЗРNM III, Београд.

Минић 1969

Д. Минић, Средњовековна некропола на Великом Градцу код Доњег Милановца, Старинар XX, 233–247.

Минић 1978

Д. Минић, Керамичке посуде као гробни прилози на средњовековним некрополама у Србији, Годишњак града Београда. XXV, 87-95.

Минић 1984

Д. Минић, Песача, античко утврђење и средњовековна некропола, Старинар XXXIII-XXXIV/1982-1983, 171–175.

Минић 1984 а,

Д. Минић, Поречка река, средњовековно насеље и некропола, , Старинар XXXIII-XXXIV/1982-1983, 293–296.

Минић1984 б

Д.Минић, Манастир - праисторијско, античко и средњовековно налазиште, Старице XXXIII-XXXIV/1982-1983, 153-157.

Минић1984 в

Д.Минић, Рибница – праисторијско и античко налазиште, средњовековно насеље са некрополом, Старице XXXIII-XXXIV/1982-1983, 259-263. 113.

Минић1984 г

Д.Минић, Остава накита из средњовековног Трговишта код Новог Пазара, Новопазарски зборник 8, 23-35.

Петровић 1965

Д. Петровић, Средњовековна некропола на Донићком брду (Градац код Крагујевца), Старице XIII-XIV, Београд 1965.

Петровић 1966

П. Петровић, „Нови votivни натписи из Јужне Србије“, Старице н.с.XV-XVI/1964/1965, Београд, 245-251.

Петровић 1968

П. Петровић, „Из епиграфске збирке лесковачког музеја – Споменици Херкуловог култа у Г. Мезији“, Лесковачки зборник, VIII, Лесковац, 51-57.

Петровић 1969

П. Петровић „Епиграфска саопштења“, Старице, XIX, Београд, 225-233.

Петровић 1976

П. Петровић, Ниш у античко доба, Ниш.

Petrović 1979

P. Petrović, „Naissus-Remessiana-Horem Margi“ Inscriptions de la Mesie Superieure IV, Beograd.

Пешић 2017

Ј. Пешић, Антички култови у лесковачком крају, Лесковачки зборник LVII, Лесковац, 23-49.

Пешић 2018

Ј. Пешић, Из нумизматичке збирке Народног музеја у Лесковцу, појединачни налази римског новца од 1. до 5. века, Лесковачки зборник LVIII, Лесковац, 23-42.

Pešut 1976

D. Pešut, Geološki sastav, tektonska struktura i metalogenija leckog andezitskog masiva, RASPRAVE br. XIV, Beograd.

Радишић 2015

М. Радишић, Гроб младе жене на Мокрањским стенама: запажања о појави наруквица у средњовековним некрополама, Мокрањске стене. Културно наслеђе Неготинске Крајине, 103-120.

Ракић 1987

М. Ракић, Из нове Србије (Отаџбина књ. 4,5 и 6, 1880-1881) Лесковац, репринт издање.

Стаменковић 2009

С. Стаменковић, Трагови античке привреде на простору Лесковачке котлине, Лесковачки зборник, XLIX, Лесковац, 219-238.

Stamenković 2013

S. Stamenković, Rimsko nasleđe u Leskovačkoj kotlini, Beograd, kat. 189.4, sl. 116

Станојев 1989

Н. Станојев, Некрополе X-XV века у Војводини, Нови Сад.

Томовић 1985

Г. Томовић, Надгробни натписи из околине Лесковца, Лесковачки зборник, XXV, Лесковац, 457-463.

Фидановски, Зечевић 2006

С. Фидановски, Е. Зечевић, Средњовековна гробља у Рипњу код Београда, Годишњак града Београда LIII, 1 – 57.

Црноглавац, Чершков 2011

Т. Чершков, В. Црноглавац, Истраживања средњовековне некрополе Св. Пантелејмон у Нишу 2002 – 2007, Зборник Народног музеја Ниш 20, 105 – 142.

Summary

Smilja Jović, Julijana Pešić, Toni Čerškov **MEDIEVAL NECROPOLIS IN THE VILLAGE OF GAZDARE**

The paper presents the results of rescue archaeological excavations of the site of St. Panteleimon Church (known as St. Petka Church in the literature) in the village of Gazdare in the Municipality of Medveđa. The excavations in 2002 and 2018 were realized due to the construction of new church.

A total of 122 graves were recorded at the necropolis. The graves are oriented west-east. Graves belonging to the younger horizon were covered with roughly processed stone slabs. The deceased were buried into the grave in a simple manner. Archaeological finds were recorded in a total of 18 graves, mostly belonging to the earlier horizon of burials: beads and buttons, earrings, bracelets, rings and ceramic vessels. The custom of placing coins which served as toll for after-life was recorded in two graves – silver coins of Jacob in grave 65 and a billon aspron trachy of Andronikos I in grave 99.

Remnants of rectangular shaped foundations with narthex and a shallow apse, belonging to an earlier church from the 15th century, were recorded during the excavations. The church was erected above the earlier horizon of burials, which is dated to the 12th and 13th century AD. The church was renewed in 1662, as evidenced by a Cyrillic inscription which was found in 2017.

Based on the finds of coins and jewelry, as well as the burial custom, two horizons of burials could be defined at the necropolis. The earliest horizon belongs to the 12th and the 13th century AD, and the younger horizon is attributed to the 14th and the 15th century AD. The remains of the church which were recorded during the excavations are concurrent with the younger horizon of burials. The settlement was probably located in the vicinity, although the traces of the settlement have not been recorded.

Translated by: Ognjen Mladenović